

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Õppekava: hariduskorraldus

Liina Aan
KIUSAMISJUHTUMITE LAHENDAMISE KOGEMUSED KIVA PROGRAMMI
KASUTAVATES KOOLIDES
magistritöö
Juhendaja: lektor Kristiina Treial

Tartu 2018

Sisukord

Sisukord.....	2
Sissejuhatus	4
Magistritöö teoreetiline taust.....	7
Kiusamine koolis	7
Kiusamise vormid.	7
Kiusamise põhjused.	8
Kiusamise tagajärjed.....	9
Kiusamisega toimetulek	10
KiVa programm.	11
Kiusamisjuhtumite lahendamine	12
Lepitusmeetod.....	12
Ühise mure meetod.	13
Kiusamisjuhtumisse sekkumine KiVa programmis.....	13
KiVa programmi tulemused kiusamise vähendamise osas.....	14
Töö eesmärk ja uurimisküsimused	15
Metoodika.....	17
Valimi kirjeldus	17
Andmete kogumine.....	19
Andmeanalüüsi meetodid	21
Transkribeerimine.	22
Kodeerimine.....	23
Kategoriate moodustamine.	24
Tulemused	26

Juhtumite lahendamist soodustavad ja takistavad tegurid	26
Arvamused KiVa programmi kohta	29
Kiusamisjuhtumite lahendamise kirjeldused	33
Koostöökogemused kiusamisjuhtumite lahendamisel.....	38
Ettepanekud edaspidiseks	44
Arutelu.....	26
Töö piirangud ja praktiline väärtus.....	51
Kokkuvõte	53
Summary	57
Tänuõnad	61
Autorluse kinnitus	61
Kasutatud kirjandus.....	62
Lisa 1. Intervjuu	
Lisa 2. Väljavõtted kodeerimisest QCAmapi programmiga	
Lisa 3. Väljavõtte koodiraamatust	
Lisa 4. Peakategooria moodustamine alamkategooriast	
Lisa 5. Väljavõtte uurijapäevikust	

Sissejuhatus

Uurimused näitavad, et salliva ühiskonnani on omajagu minna - koolikiusamine on tõsine probleem paljudes riikides (Aasvee et al., 2012; Currie et al., 2012; Ttofi, Farrington & Lösel, 2014). Eestigi ei ole koolikiusamisest puutumata - 22% Eesti lastest on kogunud koolikiusamist, 17% on ise teisi kiusanud (Markina & Zarkovski, 2014). Võrdluses teiste riikidega on Baltimaades koolikiusamine sagedasem (11-aastaste vanuserühmas on Eesti kiusatute osatähtsuse poolest Leedu järel teisel kohal, 13-aastaste vanuserühmas Leedu ja Belgia järel kolmandal kohal, 15-aastaste seas langenud 16. kohale). Soomes seevastu on koolikiusamist kogunud õpilasi kahes nooremas vanuserühmas Eestist ligikaudu kaks korda vähem (Aasvee et al., 2012). International Survey of Children`s Well-Being (2014) uurimuse põhjal tuli välja, et 4.-6. klassides esineb koolikiusamist kõige rohkem. Kõige suuremas riskigrupis on 11 aastased poisid (Currie et al., 2012).

Eesti põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse § 44 lg 1 järgi: „Kool tagab õpilase koolis viibimise ajal tema vaimse ja füüsilise turvalisuse ning tervise kaitse“ (Riigi Teataja, 2010, lk 17). Koolidel on seega seadusest tulenev kohustus tagada turvaline õppe- ja kasvukeskkond kõigile lastele. „Eesti teismeliste vägivallatõlgendused“ uurimuse põhjal võib väita, et vägivald seostub Eesti noorte jaoks siiski tugevalt kooliga (Strömp, Selg, Soo, Sahverdov-Zarkovski, 2007). Longituud uurimused on näidanud, et koolikiusamine on tugev mõjutaja inimese edaspidise antisotsiaalse ja kriminaalse käitumise ning terviseprobleemide osas (Farrington, Lösel, Ttofi & Theodoraki, 2012; Ttofi et al., 2012; Ttofi & Farrington 2011). Salla, Surva, Ilves, Soo ja Reinomägi (2013) toonitavad, et lapse heaolu on tugeva ja terve ühiskonna alus. Turvalisuse eest koolis vastutab ennekõike koolijuhti. Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse § 44 lg 3 järgi „Õpilaste ja koolitöötajate vaimse ja füüsilise turvalisuse ja tervise kaitseks ning vaimse ja füüsilise vägivalla ennetamise abinõude rakendamiseks kooli kodukorras sätestatu kohaselt loob võimalused kooli pidaja ning selle korraldab direktor“ (Riigi Teataja, 2010, lk 17).

Vaiksoo (2010) uurimusest selgus, et Eesti koolid on tegelenud rohkem kiusamise tagajärgede kui põhjustega, õpetajatel on olnud võtmeroll erimeelsuste lahendamisel, kiusamise ennetamisel. Tänapäeval võib juurde lisada, et paljudes koolides on lisaks

psühholoogid, eripedagoogid ja sotsiaalpedagoogid, tegelemaks kiusajate ja ohvrite probleemidega ja sotsiaalsete oskuste tõstmisega.

Tulenevalt Eesti Vabariigi põhiseadusest (1992), Põhikooli- ja gümnaasiumiseadusest (2010), Põhikooli riiklikust õppekavast (2011), Lastekaitseadusest (2014), ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioonist (2013) ja ÜRO lapse õiguste konventsioonist (1991), tuleb Eesti riigis tegeleda õiglaste, ausate ja sallivate inimeste kujundamisega. Kujundamine toimub läbi selle, kui Eesti riigis tervikuna (riigikogus, kohalikes omavalitsustes, koolijuhtides, õpetajates, kooli tugipersonalis, emades, isades ja ideaalsel juhul ka lastes ehk lühidalt kõigis meie inimestes) tekib see teadmine, et igasugune vägivald on kahjulik ja halb ning probleemile otsitakse lahendeid.

On välja töötatud ja Eesti jaoks kohandatud erinevaid programme (Kiusamisvaba haridustee kontseptsioon, s.a,). Oluline on tegelemine kõigiga, mitte ainult kiusajate ja ohvritega, ka kõrvalseisjate harimine kiusamise teemal on väga tähtis. Üheks võimaluseks on võtta koolides kasutusele KiVa programm, mille üks osa on ennetustöö kogu klassiga - läbi KiVa tundide tõstetakse kõrvalseisjate julgust, astuda vastu kiusajale ja seista kiusatu eest. Programmi oluliseks osaks on ka esile kerkinud kiusamisjuhtumite lahendamine põhjalikult katsetatud sekkumismudelite abil (Garandeau, Poskiparta, & Salmivalli, 2014; KiVa programmi kodulehekülg, s.a).

Käesoleva töö eesmärgiks on välja selgitada kiusamisjuhtumite lahendamist soodustavad ja takistavad tegurid KiVa tiimide liikmete arvates, KiVa tiimi liikmete arvamus KiVast, kuidas kirjeldavad kiusamisjuhtumite lahendamist KiVa programmiga liitunud koolides KiVa tiimide liikmed, milliseid koostöökogemusi erinevate osapooltega juhtumite lahendamisel on saanud ja mida võiks KiVa tiimide liikmete arvates juhtumite lahendamisel edaspidi teha teisiti. KiVa annab väga detailsed juhised kiusamise ennetamise ja juhtumite lahendamise kohta. Kiusamisjuhtumite lahendamise tagasiside Eestis on olnud juhuslik ja süstematiseerimata, on vaja saada teaduslikult põhjendatud kogemust, mis ongi käesoleva töö uurimisprobleemiks. Eesmärgiks on välja selgitada, kuidas kasutavad ja kuidas kirjeldavad kiusamisjuhtumite lahendamise mudelite kasutamist ja saanud kogemusi KiVa tiimide liikmed. Uuringu tulemusi saab kasutada KiVa tiimide koolituste täiustamiseks Eestis, tulemustest saab rääkida KiVa meeskonna ja õpetajate koolitamisel.

Magistritöö koosneb viiest peatükist. Esimeses peatükis tutvustatakse uurimisprobleemi, antakse teoreetiline ülevaade koolikiusamisest ja tutvustatakse kiusamisjuhtumite lahendamise võimalusi. Teises peatükis käsitletakse andmete kogumise metoodikat – kirjeldatakse mõõtevahendi loomist ja rakendamist ning antakse ülevaade andmeanalüüsi meetodist. Kolmandas peatükis keskendutakse töö tulemuste interpreteerimisele. Neljandas peatükis arutletakse saadud tulemuste üle antud töös püstitatud uurimisküsimuste, aga ka varem tehtud uurimuste valguses. Kõige viimases osas on välja toodud kokkuvõtte.

Magistritöö teoreetiline taust

Kiusamine koolis

Kiusamine on käitumine, mille käigus toimub süstemaatiline võimu kuritarvitamine või korduv agressioon ohvri vastu, kes ei saa ennast kaitsta (Olweus, 1993). Lisaks on leidnud Sharp ja Smith (2004), et kiusamine on sageli haiget tegev ja tahtlik agressiivse käitumise vorm, mis kestab tihti kaua, jätkudes mõnikord nädalaid, kuid ning koguni aastaid. Kiusatuil on raske end kaitsta. Sageli on kiusamise taga soov hirmutada ja domineerida. Kiusamine toimub tavaliselt grupi kontekstis (Salmivalli, 2010). Kõiv (2002) on välja toonud, et kiusamise puhul toimub korduv ja tahtlik rünnak ohvri vastu, mis teeb ohvrile kahju vaimselt või füüsiliselt, kiusamise puhul eksisteerib tasakaalutus võimusuhetes ohvri ning kiusaja vahel. „Näiteks on kiusamine korduvalt esinev löömine, tõukamine, togimine, vastu tahtmist kinni hoidmine, alandamine, mõnitamine, solvamine, narrimine, ignoreerimine, grupist välja arvamine, laimujuttude ning piinlike või halvustavate piltide, videote ja veebipostituste levitamine jms“ (Kiusamisvaba haridustee kontseptsioon, s.a, lk 5).

Kiusamise vormid.

Kiusamisel on neli erinevat vormi:

- 1) sõnaline kiusamine (sõimamine, narritamine, pilkamine, ähvardamine ja naeruvääristamine),
- 2) kaudne kiusamine (teeb kahju varjatult – kiusaja püüab mõjutada teisi õpilasi nii, et nad hakkavad ohvrit vältima ja halvas valguses nägema),
- 3) füüsiline kiusamine, mis võib saada kriminaalsüüdistuse aluseks (tõukamine, löömine, tagumine),
- 4) küberkiusamine (kiusamine veebis või mobiiltelefoni teel) (KiVa programmi kodulehekül, s.a).

Poiste ja tüdrukute kiusamised on erinevad. Tüdrukud kiusavad rühmiti, kasutades enamasti kaudseid kiusamisviise, mida õpetajatel on raskem märgata. Poisid kasutavad sageli otsesemaid ja füüsilisemaid kiusamisvorme (Kõiv 2001; Sharp & Smith, 2004). Kiusatute osakaal on mõnevõrra suurem poiste hulgas. Ka kiusajaid on poiste seas rohkem kui tüdrukute

seas. Võrreldes tüdrukutega on poiste hulgas kiusajate osakaal kahekordne kõikides vanuserühmades (Aasvee, 2012; Currie et al., 2012). Sel sajandil on selgelt esile kerkinud küberkiusamine, mis levib mobiiltelefonide ja interneti vahendusel. Küberkiusamine toimub praegu sageli sotsiaalvõrgustikes. KiVa programmi katseuuringust Soomes on näha, et kui väheneb koolikiusamine siis väheneb ka küberkiusamine (Salmivalli, Kärna & Poskiparta, 2011). Ka SA Kiusamisvaba Kooli tegevjuht Triin Toomesaar ütles Õpetajate Lehele antud intervjuus: „Enamik küberkiusu juhtumeid tuleneb ikkagi suhetest, mis on vahetult lapse ümber, ehk sellist küberkiusamist, kus kiusaja ja kiusatav poleks e-maailmast väljaspool kokku puutunud, on harva. Küberkiusamine on näost näkku kiusamise täiendus“ (Abel, 2018, para 31).

Kiusamise põhjused.

Üheks peamiseks kiusamise põhjuseks peetakse tänapäeval kiusaja soovi tõsta oma sotsiaalset staatust või saada grupis võimu (KiVa kiusamisvaba ..., s.a). Aasvee jt (2012) toovad välja, et kiusamise ohvriks langevad sageli õpilased, kelle pere majanduslik olukord on kehvem, kes tulevad koolis õppimisega kehvemini toime, aga ka sellised õpilased, kes on hinnanud oma tervise halvaks ning kellel on esinenud viimase aasta jooksul mitu nädalat kestnud, igapäevaelu seganud kurvameelsusperioode. Noored ise ei oska tihti selgeid põhjuseid välja tuua, miks nad mõningaid õpilasi ignoreerivad või tõrjuvad. Eesti teismeliste vägivaldtõlgendused (2007) uuringust selgus, et õpilased tunnevad, et mõni õpilane ei sobi seltskonda ja nii saabki mõnest noorest tõrjutu. (Strömp et al., 2007). Kui noor meeldib oma eakaaslastele, siis teda ei kiusata, kui aga noor oma eakaaslastele mingil põhjusel ei meeldi, siis võidakse teda kiusama hakata (Tropp & Saat, 2010). Esmane kiusamine on teadlik valik, mille eesmärgiks on saada tunnustust ja lugupidamist. Põhjus, miks aga kiusamisega edasi minnakse on see, et kiusamisega saavutatud mainet tahetakse edendada ja säilitada (Houghton, Nathan & Taylor, 2012).

Lapsevanema kavatusstiil mängib rolli selles, kas lapsest saab kiusaja või ohver. Parim stiil lapsi kasvatada on demokraatlikul moel. Emad-isad, kes kasutavad oma lapse distsiplineerimisel füüsilist või vaimset vägivalda, loovad eelduse sellele, et nende lapsest saab koolis kiusaja või ohver (Gómez-Ortiz, Romera, & Orega-Ruiz, 2016). Kodus kehaliselt

karistatud ja üldse vägivalda kogenud Eestigi noored on mittekogenutega võrreldes sagedamini koolikiusamise ohvrid või kiusajad. Niisamuti kalduvad noored, kes on kodus vägivalda kogenud tarvitama ülemäära alkoholi ning panema rohkem toime õigusrikkumisi. Lisaks on sellistel noortel suurem risk langeda väljaspool kodu (seksuaal)vägivalla ohvriks. Väheusaldusväärsed ja ebaturvalised suhted vanematega ajendavad noori otsima tähelepanu ning tunnustust mujalt, tihti samasugustest peredest pärit noortelt (Soo et al., 2015).

Kiusamise tagajärjed.

Koolikiusamise potentsiaalsed kahjulikud tagajärjed ohvri vaimsele ja füüsilisele tervisele on laialdaselt dokumenteeritud (nt Hanish & Guerra, 2002; Reijntjes, Kamphuis, Prinzie & Telch, 2010). Kiusamise ohvrid kannatavad vaimse ja füüsilise tervise probleemide käes, kalduvad olema sotsiaalselt isoleeritud ja on üleüldiselt madala koolirõõmu tasemega (Bouman et al., 2012). Lisaks veel ka kohanemisprobleemidega ja vägivaldse käitumisega (Juvonen, Graham & Schuster, 2003). Niisamuti madala enesehinnanguga, depressiivsed, psühhosomaatiliste kaebustega ja enesetapumõtetega ning äärmuslikel juhtudel võib ohver ka enesetapu teha. Sellised kiusamise mõjud võivad omada pikaajalist mõju ja avalduda ka täiskasvanueas (Takizawa, Maughan, & Arseneault, 2014). Kiusajad on tihti tõrjutud oma klassikaaslaste poolt ja neli on suurem tõenäosus koolist välja langeda. Niisamuti hilisemas elus alkoholi liigtarvitada ja jääda töötuks (Kokko & Pulkkinen, 2000; Warden & MacKinnon, 2003). Olweus (2013) toob välja pikaajalise tagajärjena kiusajatel neli korda suurema kuritegeliku käitumise riski kui mittekiusajatel. Paljud uurimused väidavad, et kiusamiskäitumise pealtnähtavateks olevad lapsed kannatavad ärevuse ja depressiooni all, tunnevad koolis ebamugavust ja neil on sotsiaalsed kohanemisprobleemid (Nishina & Juvonen, 2005; Rivers, Poteat, Noret & Ashurst, 2009; Werth, Nickerson, Aloe & Swearer, 2015).

Ennetamiseks hilisemaid probleeme indiviidi ja ühiskonna tasandil tuleb koolikiusamise lõpetamisega tegeleda. Soovime ju oma riiki terveid, enesega hakkama saavaid ja seadusekuulekaid kodanikke. Tõendus põhised kiusamisvastased meetodid on kiusamise vastu võitlemisel kõige efektiivsemad. Koolid peaksid olema varustatud tõendus põhiste juhustega, kuidas saada kõige paremini hakkama kiusamisjuhtumitega (Evans, Fraser & Cotter 2014; Farrington & Ttofi 2012; Garandeanu, Poskiparta & Salmivalli, 2014; Smith, 2016).

Kiusamisega toimetulek

Kiusamise vähendamiseks on vaja nii ennetust kui juhtumite tõhusat lahendamist. Smith (2016) leiab, et ei piisa lühiajalisest projektist, et peatada kiusamine. Sekkumisprojekt annab häid tulemusi vaid lühikese aja vältel ja kõik muutub endiseks niipea, kui projekt saab läbi. Ta lisab, et kiusamisjuhtumite ennetamiseks klassis tuleb tegeleda ka kõrvalseisjatega. Algekoolis tähendab see sageli eakaaslaste toetust sõbrunemisel vahetunnis või ka koolivälisel ajal, keskkoolis rakendatakse meetoditena, nooremate õpilaste nõustamist või mentorlust vanemate õpilaste poolt. Eestis on võetud selge suund vähendada tõenduspõhise tegevuse kaudu vägivalda, sh kiusamist (Vägivalla ennetamise strateegia 2015–2020). Niisamuti on olemas Kiusamisvaba Haridustee kontseptsioon (2017), kus on kirjeldatud otsesemalt ja kaudsemalt kiusamisvabamat koolikeskkonda toetavaid algatusi. KiVa on neist ainus, mis pakub juhtumite lahendamise metoodikat.

Kõiv (2006) on leidnud, et kiusamise ja koolivägivallaga seotud erinevad sekkumised võib jagada nelja suurde gruppi:

1. Rõhk riskifaktoritel, mis võivad kiusamist tingida (koolis valitsev kliima, õpilaste vastutus, õpilaste toetussüsteemid).
2. Rõhk indiviididel, kellel ilmneb kiusamiskäitumise ilminguid (kasutatakse eakaaslaste nõustamise metoodikat või õpetatakse efektiivseid konfliktilahendusoskuseid).
3. Rõhk juba ilmnenu kiusamise/vägivallaga tegelemisel (suurendatakse õpilaste võimalusi saada kiusamise puhul abi usaldustelefonile helistades või spetsialisti poole pöördudes).
4. Rõhk klassiruumis kiusamise ennetamisel ning sellega hakkama saamisel (efektiivsete reeglite kehtestamine või prosotsiaalse käitumise õhutamine klassis).

Kõige esimene Kiusamise vastane programm maailmas oli Olweuse Kiusamise ennetamise programm (Olweus Bullying Prevention Programme – OBPP), mis töötati välja Norras 1980-ndatel aastatel. Programmi peamine idee on selles, et täiskasvanud peavad käituma vastutustundeliste ja autoriteetsete rollimudelitena – olema õpilaste suhtes soojad ja toetavad, aga seadma jäigad piirid mitteaktsepteeritava käitumise osas nagu kiusamine.

Niisamuti peavad täiskasvanud pidevalt kasutama mittevägivaldseid ja mittevaenulikke meetodeid, kui reegleid rikutakse (Olweus, 2004).

KiVa programm.

KiVa programm on tõenduspõhine kiusamisvastane programm, mille tõhusust on Soomes põhjalikult uuritud. KiVa programm arendati välja 2006. aastal Soome Haridusministri palvel, kui Maailma Tervishoiu Organisatsioon (WHO) raporteeris, et Soome lastele ei meeldi kool. Peale arendamise faasi 2007. aastal ja eksperimenti 2008. aastal 78 katsekoolis ja 78 kontrollkoolis, võeti programm Soomes üleriigiliselt kasutusele 2009. aastal (Garandea et al., 2013). Programmi nimi „KiVa“ on Soome sõna, mis tähendab sõbralikku või head, aga see on ka lühend „Kiusaamista Vastaan“ (kiusamise vastu) (Haataja et al., 2014). KiVa programmi Eesti koduleheküljel (s.a) ja ka KiVa programmi rahvusvahelisel koduleheküljel (s.a) tuuakse välja, et nüüdseks on KiVa programm levinud paljudesse riikidesse üle maailma nt Itaalia, Belgia ja Uus Meremaa ning Eesti. KiVa programm sisaldab nii universaalseid kui ka juhtumipõhiseid tegevusi kiusamise ennetamiseks ning märgatud juhtumite lahendamiseks:

Universaalsed tegevused on suunatud kõigile koolis õppivatele õpilastele. Need sisaldavad pingutusi, mida tehakse grupinormide mõjutamiseks ja selleks, et kujundada kõigis lastes valmisolek konstruktiivselt käituda, võtta vastutust ohvri toetamise eest selle asemel, et kiusamist julgustada. Universaalsete tegevuste hulgas on KiVa tunnid õpilastele ja kiusamisvastane virtuaalne õppekeskkond (arvutimäng algkooliõpilastele ja veebifoorum keskkooliõpilastele), mis on tihedalt seotud õppetundides ja teemapäevadel käsitletud teemadega. KiVa arvutimängu tasemed koosnevad kolmest moodulist. Arvutimängudes saavad õpilased praktiseerida KiVa tundides õpitud vajalikke oskusi. Juhtumipõhised tegevused võetakse kasutusele sel juhul, kui kooli personalile on teatavaks saanud, et kedagi kiusatakse. Iga üksikut juhtumit lahendatakse terve seeria individuaalsete ning grupivestlustega, mis toimuvad kooli KiVa-meeskonna ja juhtumiga seotud õpilaste vahel. Lisaks eelöeldule julgustatakse paari heade sotsiaalsete oskustega klassikaaslast kiusamise all kannatavat õpilast toetama (KiVa programmi kodulehekülg, s.a).

Kiusamisjuhtumite lahendamine

Mida teha siis, kui kiusamine on juba aset leidnud? Uuring, mis hõlmas 625 Austria ja Saksamaa õpetajat, näitas, et vaid väga vähesed õpetajatest ignoreeriks kiusamist. Kõige enam toetati autoriteedil põhinevat sekkumist (distsiplineerimist), millele järgnes mittekarakteristav töö kiusajatega. Muude strateegiatena kasutati teiste täiskasvanute poole pöördumist ning ohvri julgustamist enda eest seisma (Burger et al., 2015). Smith (2016) toob välja, et negatiivsed sanktsioonid kiusajate suhtes, võivad kiusajaid kooli suhtes veelgi negatiivsemalt meelestada. Inglismaal läbi viidud uurimuses selgus, et algkooli õpilastega oli efektiivsem toetusgrupi meetod, põhikooli õpilastega seevastu olid otsesed sanktsioonid efektiivsemad (Thompson & Smith, 2011). Kiusamisvastased programmid on edukamad algkooliõpilastega - nii OBPP (*Olweus Bullying Prevention Programm*) Olweuse kiusamist ennetav programm, kui ka KiVa programm (Yeager, Fong, Lee and Espelage, 2015). Seega erinevas vanuseastmes laste ja noortega toimivad erinevad lähenemised.

Oluline roll kiusamisjuhtumite lahendamisel on ka kaasõpilastel. Kõrvalseisjad kas julgustavad kiusajat oma käitumist jätkama, astuvad välja ohvri katseks või jäävad passiivseks jälgijaks (Garandeau, Lee, Salmivalli, 2014). Lapsevanemad saavad olla kiusamise ennetamisel ja kiusamisjuhtumite lahendamisel suureks abiks koolidele, juhul kui nad on huvitatud lapse käitumisest. Niisamuti saavad koolid kaasata lapsevanemaid teabevoldikute, infokirjade aga ka lapsevanema ja õpetaja kohtumiste kaudu (Smith, 2016). Vanemad peaksid olema kiusamisesse sekkumise programmidesse kindlasti kaasatud, sest läbi programmide saavad nad teada, kui suurt rolli nad lapse ohvriks või kiusajaks olemises mängivad ja õpivad oma kasvatusstiili muutma (Gómez-Ortiz, Romera, & Orega-Ruiz, 2016).

Lepitusmeetod.

Kõige olulisem põhimõte lepitusmeetodi rakendamisel on - konflikt tuleb lahendada ning kahju heastada. Keskendutakse teo toimepanijale, seda selleks, et ta oleks teadlik, mida ohver tunneb. Selleks suunatakse kiusajat teadvustama tema tegude mõjust ja antakse talle võimalus tehtu heastada. Kiusaja küll vastutab oma tegude eest, samas ei rõhutata talle: „sa oled rikkunud kooli reegleid ja selline käitumine tuleb lõpetada”, vaid: „kuna (ohver) on sinu tegude pärast kannatanud, siis mida saaksid sina teha, et asja parandada?” (Smith, 2016).

Lepitusmeetodi kasutamine on koolides viimasel ajal kasvanud (Thompson & Smith, 2011). Hong Kongis läbi viidud uurimus näitas, et koolid, kus kasutati lepitumeteodit olid koolidest, kus lepitusmeetodit ei kasutatud, kiusamise vähendamise osas palju efektiivsemad, niisamuti oli seal õppivatel lastel kõrgem empaatia ja enesehinnang (Wong, Cheng, Ngan & Ma 2011). Lepitumeteod on sarnane KiVa programmis kiusamisjuhtumi lahendamisel kasutatavale mitte vastanduvale (*Non Confronting Approach*) meetodile. Ka selle meetodi järgi suunatakse kiusajat mõtlema ohvri ja tema tunnete peale ning sellele, kuidas saaks kiusaja olukorda parandada (Garandean et al., 2014).

Ühise mure meetod.

On võimalik kasutusele võtta ka väliseestlasest professori Anatol Pikase poolt Uppsala Ülikoolis välja töötatud Ühise Mure meetod (*Shared Concern Method*). See on koolikiusamise sekkumisvõimalus, mis on eriti efektiivne just teismeliste varjatud grupikiusamise puhul (TORE tugiõpilasliikumine, s.a). Koostöös Lastekaitse Liiduga pakub Progressum Koolitus haridusasutustele Ühise mure meetodi koolitust. Koolituse sihtgrupiks on õpetajad, koolipsühholoogid, sotsiaalpedagoogid, kooli juhtkond ja lapsevanemad. Ühise Mure meetodi faasid:

- individuaalvestlused kiusamises kahtlustatavatega,
- individuaalvestlus tõenäolise ohvriga,
- ettevalmistav grupikohtumine endiste kiusamises kahtlustatavatega ja
- lõppkohtumine endise ohvri ja endiste kiusajatega (Progressum koolitus, s.a).

Anatoli Pikase (2002) väitel väldib Ühise Mure Meetod kiusaja häbistamist ja süüdistamist, samas rõhutab kiusajale vajadust muuta oma käitumist.

Kiusamisjuhtumisse sekkumine KiVa programmis.

Ka KiVa programmis on olemas konkreetsed tegevused, mida viikase läbi kiusamisjuhtumite ilmnemisel. Kiusamisjuhtumitesse sekkumise tegevused KiVa programmis viiakse ellu kolmest täiskasvanust koosneva koolisisese KiVa tiimi abil, kes tegeleb juhtumitega, millest on teatatud. KiVa-tiim läbib programmiga liitumisel spetsiaalse juhtumite lahendamise treeningu (KiVa programmi kodulehekülg, s.a).

Lisaks vestleb klassijuhataja kiusamise ohvriks langenud laste seas kõrget saatust omavate klassikaaslastega, et paluda neil kiusatud lapsi toetada (KiVa programmi kodulehekül, s.a). Kõrge staatusega klassikaaslastel on ohvri kaitsjatena palju rohkem mõjuvõimu kui madalama staatusega õpilastel (Smith, 2016).

KiVa programmi raames kasutatakse juhtumite lahendamisel kahte mudelit – vastanduvat ja mittevastanduvat mudelit. Mõlemad neist toetuvad varasematele väljatöötatud juhtumite lahendamise praktikatele. Vastanduva mudeli puhul antakse kiusajale teada, et tema tegu ei sallita ja tema käitumine on probleem (*Confronting Approach*), mittevastanduva mudeli puhul jagatakse kiusajaga ohvri muret ja julgustatakse kiusajat välja pakkuma lahendusi ohvri olukorra parandamiseks (*Non Confronting Approach*) (Garandea et al., 2013; KiVa programmi kodulehekül, s.a).

KiVa programmi tulemused kiusamise vähendamise osas

KiVa programm on andnud positiivseid tulemusi kiusamisjuhtumite lahendamisel – katseuringust selgus et kiusamine lõppes 78% juhtudest (Garandea et al., 2014). Peale KiVa aastat tundsid õpetajad ennast kindlamalt võrreldes kontrollkooli õpetajatega (Ahtola, Haatala, Kärnä, Poskiparta & Salmivalli, 2012). Vähenes madala ja keskmise populaarsusega kiusajate hulk (Garandea et al., 2013). Koolid, milles kasutati KiVa programmi, olid kontrollkoolidest edukamad kiusamise vähendamise osas kõigi üheksa kiusamise eri vormi osas (Salmivalli, Kärnä & Poskiparta, 2011). Kiusamisjuhtumite lahendamise osas oli erinevus vanuseastmeti - vastanduv meetod töötas paremini 7.-9. klassi õpilastega ja lühemat aega kestnud kiusamisjuhtumite puhul, mitte vastanduv meetod töötas paremini 1.-6. klassi õpilastega ja pikemat aega kestnud kiusamisjuhtumite puhul (Garandea et al., 2014).

2013/2014 aasta oli Eesti jaoks KiVa programmi pilootaasta. Võrreldes tavapärase tegutsemisega kontroll-koolides andis programm tulemuseks olulise kiusamise ohvrite hulga vähenemise. Kiusamise ohvrite vähenemine oli suurem just II kooliastmes, ehk 4.-6. klassis. Kiusajate hulgas olulist vähenemist ei ilmnenud (Treial, 2016). KiVa koolide lapsed leidsid, et õpetajad on kiusamise vähendamiseks oluliselt rohkem teinud kui kontroll-koolide lapsed. KiVa koolide õpilased leidsid, et pigem kutsutakse vestlustele, kontroll-koolides aga ligikaudu 43% arvas, et ei vestelda üldse. KiVa koolides vestlustel osalenud kiusajate ja ohvrite hinnangul võib juhtumite lahendamise vestlusi pidada edukaks (Treial, 2014).

2017/2018 õppeaastal kasutas KiVa programmi juba ligi 40 kooli. Iga uue õppeaastaga liitub aina uusi koole (KiVa programmi kodulehekülj, s.a).

Kas programm osutub edukaks või mitte oleneb sellest, kas programmi rakendati nii nagu kavatsetud (Haataja et al., 2014). Soome koolides on kasutusel KiVa täispakett, Eestis mitte veel 100%. Eestis kohandatud KiVa programm võimaldab kiiremini vähendada ennekõike kiusamise all kannatamise sagedust. KiVa programmi kõiki osi pole veel Eestis kohandatud ega rakendatud, võibolla on see põhjuseks, miks Eestis ei ole kiusamise vähendamise osas veel nii häid tulemusi saadud, kui Soomes. Eesti koolides ei ole KiVa tunde III vanuseastmele. Küll aga käsitletakse selles vanuseastmes mõningate KiVa koolide klassijuhatajatundides pisteliselt KiVa tundede materjale. Niisamuti ei ole enamikes koolides KiVa koolitust läbinud kõik õpetajad vaid ainult KiVa tiimidesse kuuluvad õpetajad (Treial, 2016). Õpetajate koolitamise peale aga tasuks mõelda, sest klassides, kus õpilased tajuvad selgelt õpetajate taunivat suhtumist kiusamisse ja näevad nende pingutusi kiusamise lõpetamiseks, on vähem kiusamist (Saarento, Kärnä, Hodges, & Salmivalli, 2013).

Töö eesmärk ja uurimisküsimused

Käesoleva töö uurimisprobleemiks on see, et on vaja saada teaduslikult põhjendatud kiusamisjuhtumite lahendamise kogemust KiVa programmi kasutavatest koolidest, mida Eestis veel tehtud ei ole. Käesoleva töö eesmärgiks on välja selgitada kiusamisjuhtumite lahendamist soodustavad ja takistavad tegurid KiVa tiimide liikmete arvates, KiVa tiimi liikmete arvamus KiVast, kuidas kirjeldavad kiusamisjuhtumite lahendamist KiVa programmiga liitunud koolides KiVa tiimide liikmed, milliseid koostöökogemusi on juhtumite lahendamisel koolipersonaliga, kaasõpilastega ja lapsevanematega saadud ja mida võiks KiVa tiimide liikmete arvates juhtumite lahendamisel edaspidi teha teisiti.

Uurimisküsimused on:

1. Millised on KiVa tiimide liikmete arvates kiusamisjuhtumite lahendamist soodustavad ja takistavad tegurid?
2. Milliseid positiivseid ja negatiivseid aspekte KiVa programmis toovad välja KiVa tiimide liikmed?
3. Milliseid kogemusi juhtumite lahendamise raames on KiVa tiimide liikmed saanud?

4. Milliseid koostöökogemusi juhtumite lahendamise raames on KiVa tiimi liikmed saanud koolipersonaliga, kaasõpilastega ja lapsevanematega?
5. Mida võiks KiVa tiimide liikmete arvates juhtumite lahendamisel edaspidi teha teisiti?

Metoodika

Lähtudes uurimuse eesmärgist ning uurimisküsimustest on magistritöös kasutatud kvalitatiivset uurimismeetodit. Õunapuu (2014) täheldab, et kvalitatiivne uurimisviis on sobilik inimeste arusaamade, kogemuste ja vaadete mõistmiseks ning tõlgendamiseks, seetõttu ongi käesolevas magistritöös antud uurimisviisi kasutatud.

Valimi kirjeldus

Antud uurimuses kasutati eesmärgipärast valimit. Laherand (2008) kirjutab, et eesmärgipärasel valimisel valitakse uuritavad kindlate kriteeriumite alusel. Valimisse valiti KiVa programmi kasutavate koolide KiVa tiimide liikmed (2-5 inimest ühe kooli kohta). KiVa tiimi kuuluvad kooli personali liikmed, kelleks võivad olla nt klassiõpetajad ja sotsiaalpedagoog, aga ka nt õppealajuhataja ja direktor. Tiimi liikmed on läbinud kahe päevase KiVa programmi koolituse, mille käigus on neile õpetatud juhtumitesse sekkumise ja nende lahendamise mudeleid. Niisamuti toimuvad KiVa programmi raames KiVa tiimi liikmetele iga aastased jätkukoolitused ja kogemusgrupi kohtumised.

Andmeid koguti kuuest koolist. Koolid valiti 2015/2016 õppeaasta õpilasküsitluste tulemuste alusel. Eesmärgiks oli valimisse kaasata kolm kooli, kus õpilaste hinnangud vestluste tõhususele olid kõrged ja kolm kooli, kus õpilaste hinnangud vestluste tõhususele olid madalamad. Valiku teostas töö juhendaja Kristiina Treial, kes on KiVa programmiga seotud olnud sellest ajast saadik, kui programm Eestis käivitus. Kristiina Treial viis läbi ka esimese KiVa programmi prooviuuringu Eestis. Antud töö autor intervjueeritavate koolide taustast intervjuerimise ja intervjuude kodeerimise ajal teadlik ei olnud. Info koolide õpilaste hinnangute kohta sai autor analüüsi viimases faasis, et kõrvutada edukamaid ja vähem edukamaid. Valimisse kuulusid erineva suurusega koolid. Samuti kuulusid valimisse koolid, kes olid programmi kasutanud erineva aja, ehk kes olid alles alustanud ja kes olid programmi pikemalt kasutanud. Uurimuses osalenud koolide nimed asendati pseudonüümidega, et tagada nende konfidentsiaalsus. Kokku osales uuringus 20 inimest. Uuritavate taustaandmed on esitatud tabelis 1.

Tabel 1. Intervjuus osalenud koolide andmed

Pseudonüüm	Õpilaste arv koolis	Intervjuul osalenud KiVa tiimi liikmete arv	KiVa programmi kasutusel olnud aeg	Fikseeritud kiusamisjuhtumite arv eelmisel õppeaastal
Kool A	kuni 200 õpilast	2	3 aastat	3
*Kool B	200-300 õpilast	5	1 aasta	10
Kool C	300-400 õpilast	4	1 aastat	24
*Kool D	400-500 õpilast	3	3 aastat	13
Kool E	500-700 õpilast	4	3 aastat	5
*Kool F	üle 700 õpilasega kool	2	1 aasta	17

*õpilaste hinnangud vestluste tõhususele olid madalad

Uurimuse juures on väga tähtis eetika - tähelepanu tuleb pöörata sellistele märksõnadele nagu ausus, privaatsus, anonüümsus ja konfidentsiaalsus. Uuritavaid tuleb informeerida kõigest, mis uuringu jooksul toimub, ning uuritav peab olema vabatahtlikult nõus uuringus osalema. Inimestega manipuleerimine või usalduse kurjasti ära kasutamine pole lubatud (Teadustöö eetika, s.a). Selleks, et uurimus oleks eetiline, saatis antud uurimuse autor esimese asjana kuuele koolile käesolevat uurimust tutvustava e-kirja, milles ta selgitas uurimuse olemust ja palus luba uurimuses osalemiseks. Seejärel leppis töö autor iga kooli KiVa tiimi kontaktisikuga eraldi kokku aja, millal kooli intervjuud tegema minna. Üks esialgselt planeeritud kool loobus osalemisest ja tema asemele valis juhendaja uue kooli, mille õpilasküsitluste tulemused olid sarnased loobunud kooli tulemustele. Iga intervjuu alguses tutvustas töö autor intervjuu osalistele, kes ta on ja mis eesmärgil intervjuud läbi viib. Töö autor mainis, et intervjuuga saadud andmed on konfidentsiaalsed ja neid kasutatakse vaid

üldistatud kujul ja teaduslikul otstarbel, mitte ühegi kooli nime andmestikus ei kajastu. Seejärel oli KiVa tiimi liikmetel võimalus küsida uuringu kohta täpsustavaid küsimusi, mille järel andsid kõik tiimi liikmed suulise nõusoleku uuringus osalemiseks.

Andmete kogumine

Andmekogumismeetodina kasutati poolstruktureeritud intervjuud. Poolstruktureeritud intervjuud on hea kasutada ühekordsel intervjuerimisel. Valmistatakse ette põhiküsimused. Intervjuu käigus lastakse intervjueritaval/intervjueritavatel rahulikult küsimustele vastata. Vajadusel suunatakse intervjueritavaid teema juurde tagasi (Intervjuu, s.a). Intervjuu kasuks otsustati seetõttu, et intervjuu on arvamuste ja hinnangute saamiseks kõige vähem piiranguid seadev viis (Laherand, 2008). Hirsjärvi ja Hurme (2006) toovad välja, et intervjuu andmekogumis meetodina annab võimaluse küsida vajadusel täpsustavaid küsimusi, põhjendusi vastustele ning muuta küsimuste järjestust. Kuna intervjueritavad lahendasid kiusamisjuhtumeid tiimis, siis otsustati teha tiimiga gruppintervjuu. Töö autorile oli oluline see, et kiusamisjuhtumite lahendamise infost midagi kaotsi ei läheks.

Osborn ja Collins (2001) on leidnud, et andmekogumisinstrumenti aluseks tuleb võtta töö teoreetiline osa ja töö uurimisküsimused. Lähtuvalt sellest võeti käesolevas töös intervjuu kava aluseks töö teoreetiline osa ja töös esitatud uurimisküsimused. Vastavalt uurimisküsimustele moodustati kaheksa teemaplokki (Lisa 1):

1. sissejuhatus
2. kogemused kiusamisjuhtumitega
3. kogemused vestlustest ohvriga
4. kogemused vestlustest kiusajaga/kiusajatega
5. kogemused järelvestlustest
6. koostöökogemused
7. dokumenteerimine
8. kokkuvõte

Esimese teemaploki küsimused (sissejuhatus) juhatasid teema sisse, uurides, kui tõsine probleem on koolikiusamine Eesti koolides KiVa tiimide hinnangul ja milliseks hinnatakse õpetajate ja kooli personali oskuseid kiusamisjuhtumite lahendamisel Eesti koolides üldiselt. Niisamuti kuulusid esimese teemaploki küsimuste hulka ka taustaküsimused, mis andsid

vastused küsimustele, kui palju õpilasi õpib uuritavas koolis, kui kaua on uuritavad õpetajana töötanud, ning mis on KiVa tiimi liikmete ametid koolis. Teises teemaplokis (kiusamisjuhtumid) paluti välja tuua, milline kiusamise juhtumitesse sekkumise strateegia oli tiimis kasutusel – vastanduv vs mittevastanduv või kasutati erinevate juhtumite puhul erinevat strateegiat, mitu kiusamisjuhtumit tuli lahendada KiVa tiimil eelmisel õppeaastal uuritavas koolis, ning milliseid kiusamisjuhtumeid tuli kõige sagedamini lahendada). Kolmandas teemaplokis (vestlused ohvriga) küsiti, milliseid kogemusi ohvritega vestlustes oli saadud, ning milline oli ohvrite koostöövalmidus. Neljandas teemaplokis (vestlused kiusajaga) küsiti, milliseid kogemusi vestlustes kiusajaga/kiusajatega on saadud, ning milline oli kiusajate koostöövalmidus. Viiendas teemaplokis (järelvestlus ohvriga) küsiti, milliseid kogemusi järelvestluses ohvriga oli saadud, ning mida KiVa tiimi liikmed tegid, kui kiusamine ei olnud lõppenud. Kuuendas teemaplokis uuriti, milliseid tegevusi hinnati KiVa juhtumite lahendamise meetodite juures tõhusateks; kuidas toimus juhtumite lahendamisel koostöö meeskonnaliikmete vahel; kuidas toimus juhtumite lahendamisel koostöö klassijuhatajatega; milline oli kaasõpilaste roll kiusamise lahendamise juures, ning kuidas toimus juhtumite lahendamisel koostöö lapsevanematega. Seitsmendas teemaplokis küsiti, kuidas dokumenteeriti kiusamisjuhtumeid, ning millisel määral kasutati KiVa programmi raames soovitatud dokumenteerimisvorme. Kaheksandas teemaplokis paluti välja tuua (mõeldes eelmise õppeaasta kogemustele) mida võiks edaspidi juhtumite lahendamisel teha teisiti, ning mida veel sooviti antud teema kohta lisada.

Intervjuu valiidsuse suurendamiseks viidi läbi prooviintervjuu, mille eesmärgiks oli täpsustada ja täiendada intervjuuküsimusi ja kontrollida, kas küsimused on arusaadavad. Prooviintervjuu otsustati läbi viia juhendajaga. Käesoleva magistritöö juhendaja Kristiina Treial on endise koolipsühholoogina tegelenud kiusamisjuhtumite lahendamisega ning KiVa programmi koolitajana valdab juhtumite lahendamise mudeleid. Prooviintervjuu lindistati telefoni diktofoniga. Juhendaja tegi endale intervjuu ajal märkmeid. Märkmeid tegi ta nt selle kohta, et kui ühest uurimisküsimusest oli mõne varasema küsimuse juures juba räägitud, siis võiks selle küsimuse hiljem küsimata jätta, tehes selle ette plussi, nii ei pea intervjuueeritav ennast kordama hakkama. Märkmeid tegi ka intervjuueerija. Peale intervjuud lisati ja eemaldati mõned intervjuu küsimused. Peeti silmas seda, et intervjuu küsimused oleksid konkreetsed ja aitaksid vastust leida uurimisküsimustele. Küsimuste kava on esitatud lisa 1.

Andmete kogumiseks viidi läbi kuus grüpiintervjuud ajavahemikus august 2016 - jaanuar 2017. Grüpiintervjuud just seetõttu, et tiim töötab grupina, olulised on nende ühised kogemused. Grüpiintervjuud viidi läbi ühe kooli KiVa tiimiga korraga. Grüpiintervjuu puhul on võimalik jälgida seda, mil moel intervjuueeritavad käsitlevad mingit teemat mitte enam omaette, vaid vastavas rühmas. Kõigepealt lepidi KiVa tiimide kontaktisikutega e-kirja teel kokku intervjuu läbiviimise kuupäev ja kellaaeg, arvestusega, et intervjuuks kulub ca 1 tund. Intervjuud toimusid uuritud koolide ruumides, kus oli võimalik segamatult vestelda. Intervjuueeritava grüpi suurus oli kooliti erinev - alates kahest grüpi liikmest kuni viie liikmeni. Kahjuks ei saanud enamikes koolides intervjuus osaleda kõik KiVa tiimi liikmed. Põhjenduseks toodi erinevad asjaolud nt arstiaeg või ka nt ootamatused seoses tööga (probleem mõne lapsega). Kõigi koolide KiVa tiimidele tutvustati uurimuse eesmärke ning selgitati, et tagatud on konfidentsiaalsus ning ühegi kooli nimi ega andmed ei kajastu töös, ega avaldata ka kolmandatele isikutele.

Intervjuud salvestati telefoni diktofoniga, mis võimaldas salvestatu uuesti kuulamist. Grüpiintervjuu tõttu kujunesid iga intervjuuga välja grüpis aktiivsemad ja passiivsemad tiimi liikmed, kes siis kas rohkem või vähem rääkisid. Intervjuueerijana oli töö autori ülesanne panna rääkima ka need grüpi liikmed, kes väga rääkida ei tahtnud. Selleks esitas töö autor suunavaid küsimusi, nt mida konkreetselt see või teine tiimi liige antud teema kohta arvab. Enamasti sujusid intervjuud aga loomulikku rada pidi - kõik said küsimustele vastata ja domineerivamad liikmed vastasid ära küsimustele, millega teised hätta jäid. Kui jutt läks liiga laialivalguvaks suunati intervjuueeritavad küsimuste abil teema juurde tagasi. Niisamuti esitati täpsustavaid küsimusi, kui intervjuueeritavad ei saanud küsimusest aru. Intervjuude lõpus oli intervjuueeritud grüpliiikmetel võimalus veel midagi lisada, kui selleks oli soovi. Kõige lühem intervjuu kestis 36 minutit ja kõige pikem intervjuu 1 tund ja 2,5 minutit.

Andmeanalüüsi meetodid

Andmeanalüüsi meetodina kasutati kvalitatiivset induktiivset sisuanalüüsi. Mayring (2000) toob välja, et kvalitatiivne sisuanalüüs võimaldab nii induktiivset - andmetest lähtuvat, kui ka deduktiivset – teoorial ja/või varasematel uurimustel põhinevat kategooriate loomist. Lähtuvalt antud töö eesmärkidest kasutati antud uurimuses induktiivset meetodit, st loodi kategooriad andmetest lähtuvalt. Induktiivne meetod valiti seetõttu, et pole varasemaid

teooriaid aluseks võtta. Laherand (2008) märgib ära, et kvalitatiivset sisuanalüüsi kasutatakse tekstide sisu ja/või kontekstiliste tähenduste uurimiseks, keelt kui kommunikatsioonivahendit uuritakse intensiivselt, piirdumata sõnade pelga loendamisega. Kvalitatiivse induktiivse sisuanalüüsi käigus viiakse läbi avatud kodeerimine, kategooriate loomine ja nende jaotamine peakategooriateks (Elo & Kyngas, 2008). Lähtuvalt sellest kasutaski töö autor andmeanalüüsi meetodina kvalitatiivset induktiivset sisuanalüüsi.

Transkribeerimine.

Andmeanalüüsi alustati täiemahulise transkribeerimisega. Helisalvestised kopeeriti telefoni diktofonist arvutisse ning transkribeeriti, kasutades programmi Voice Walker, mis lihtsustas intervjuu üles kirjutamist täpselt, üksikute sõnade kaupa. Valitud meetod tagas, et transkriptsioon sai võimalikult täpne. McLellan, MavQueen ja Neidig (2003) toovad välja, et oluline on ka mitteverbaalsete helide välja toomine transkriptsioonis. Mitteverbaalsed helid lisati transkribeerimise käigus - levinumad emotikonid emotsioonide väljendamiseks ning kolm punkti pausi märkimiseks.

Konfidentsiaalsuse tagamiseks asendati intervjueritavate pärisnimed pseudonüümidega ja transkriptsioonist jäeti välja kõik mainitud isikunimed. Transkribeerides eristati intervjuerija tekst intervjueritavate tekstist kasutades initsiaale. Transkriptsioone võrreldi pärast transkribeerimise lõppu helisalvestisega, et vältida vigasid. Ühe intervjuu transkribeerimiseks kulus keskmiselt 12 tundi. Kõige pikem transkribeeritud intervjuu oli 27 lehekülge ja kõige lühem 11 lehekülge. Kokku saadi 97 lk transkribeeritud teksti, kirjasuurusega 12, kirjastiiliga Times New Roman ja reavahega 1,5. Intervjuude ajakulu ja transkribeeritud teksti lehekülgede arv on välja toodud tabelis 2.

Tabel 2. Intervjuude kestvus ja maht

Intervjuu	Aeg minutites	Transkribeeritud lehekülgede arv
Kool A	35.59	11
Kool B	61.37	14
Kool C	62.35	27
Kool D	55.49	15
Kool E	52.14	14
Kool F	59.51	16
Kokku	362.45	97

Kodeerimine.

Transkribeeritud andmed salvestati txt formaati ja lisati andmeanalüüsi keskkonda QCMap. Antud programm on mõeldud teksti analüüsimiseks kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodil.

Lähtuvalt uurimisküsimustest leiti ning märgiti andmetöötluskeskkonnas igast intervjuust tähenduslikud üksused. Elo ja Kyngas (2008) kirjutavad, et tähenduslik üksus võib koosneda rohkem kui ühest lausest ja sisaldada endas mitut mõtet. Töö autor valis tähendusliku üksusena tekstist välja lõigu, mis omas uurimisküsimusi arvestades olulist mõtet.

Tähenduslikud üksused märgiti koodidega, korduvad tähenduslikud üksused juba olemasolevate koodidega. Erinevate koodide vastena tekkisid andmeanalüüsi keskkonnas tähed numbrita - B3, B4 jne. Väljavõtted kodeerimisest QCMap programmiga on toodud lisa 2.

Koodidesisese kooskõla leidmiseks teostati korduskodeerimisi. Korduskodeerimise tulemusel muudetakse mõnede koodide sõnastust ja ühendatakse sama mõtet kandvad koodid kokku (Mayring, 2014). Nii ka tehti. Näiteid koodidest: KiVa meetodika on hea, lapsed on tänu KiVa tundidele teadlikumad, tänu KiVa programmile oskab õpetaja ohvrit toetada, KiVa tundidest algab kõik, peetakse kinni raamidest juhtumite lahendamisel (vestlused, küsimused, kokkulepped ja järelkontroll), iga juhtumi puhul ei kutsustudki KiVa tiimi kokku. Selleks, et töö oleks reliaabne viis töö autor mõne aja möödudes läbi korduvkodeerimise, et tuvastada kodeerijasisene kooskõla. Peale korduvkodeerimist sõnastati

mõningaid koode ümber ning mõningaid koode koondati kokku. Töösse kaasati ka kaaskodeerija, kelleks oli käesoleva magistritöö juhendaja Kristiina Treial. Eesmärgiks oli leida koodide vaheline kooskõla. Kaaskodeerija kodeeris teise ja kolmanda uurimisküsimuse esimese kooli intervjuu põhjal. Seejärel toimus arutelu, mille järgselt kooskõlastati koodid. Kodeerijate koodides esines mõningaid erinevusi. Töö autor oli teinud liiga palju ja liiga lühikesi koode. Kaaskodeerija soovitas osa koode kokku liita, et teha rohkem üldistusi ja osa koode juurde lisada, et kõik uurimisküsimused saaksid vastuse. Näiteks soovitas kaaskodeerija lisada kategooriatena dokumenteerimise ja kiusamise vormi. Niisamuti soovitas kaaskodeerija osa koode teise uurimisküsimuse alla paigutada. Näiteks koostöö ohvri ja kiusajaga paigutada kolmanda uurimisküsimuse alla, kus kirjeldatakse kiusamisjuhtumite lahendamist. Töö autor usaldas oma juhendajat ja võttis tema nõuandeid kodeerimisel arvesse. Lõpliku kodeerimise järgselt võimaldas QCAMap programm võtta kõikidest koodidest väljavõtte Exceli tabelina. Väljavõtte koodiraamatust on välja toodud lisas 3.

Kategooriate moodustamine.

Kodeerimise järgselt jaotati tähenduselt sarnased koodid andmetöötlusprogrammis alakategooriatesse, millele anti koodide sisu järgi nimetus. Alakategooriad jaotati nende sisu järgi peakategooriatesse. Näiteks alakategooria „Vestlus ohvriga” sisaldas järgnevaid koode: ohver tahtis kiusamisest väga rääkida; ohver tundis vestlusel kergendust; ohvril oli abiotsimise võimalus; ohvrid on enamasti vestlusel nutma hakanud; ohvrid on vestlustelt ära läinud kergendustundega. Kokku moodustati 26 alakategooriat. Sarnase sisuga alakategooriatest moodustustati peakategooriad. Peakategooriaid moodustus 12. Näiteks peakategooria „Juhtumite lahendamist soodustavad tegurid” sisaldas järgnevaid alakategooriaid: väike kool ja koostöö tegemine. Peakategooria moodustamine alakategooriast on esitatud näitena lisas 4.

Creswell ja Miller (2000) märkisid, et suurendamiseks töö usaldusväarsust ja saamaks ülevaadet töö edenemisest peab uurija pidama uurimisprotsessi vältel uurijapäevikut. Lähtudes sellest otsustas töö autor pidada uurijapäevikut. Uurijapäevik andis andmeid intervjuude eripärade ja läbiviimisprotsessi kohta. Väljavõtte uurijapäevikust on lisas 5.

Kvalitatiivse induktiivse sisuanalüüsi käigus tekkinud peakategooriad võeti tulemuste esitamisel lähtealuseks. Tsitaate intervjuudest kasutatakse tulemuste näitlikustamiseks.

Tsitaadid on märgitud kaldkirjas ja tsitaadist välja jäetud osa on märgitud kaldjoonte vahele kolme punktiga:/.../.

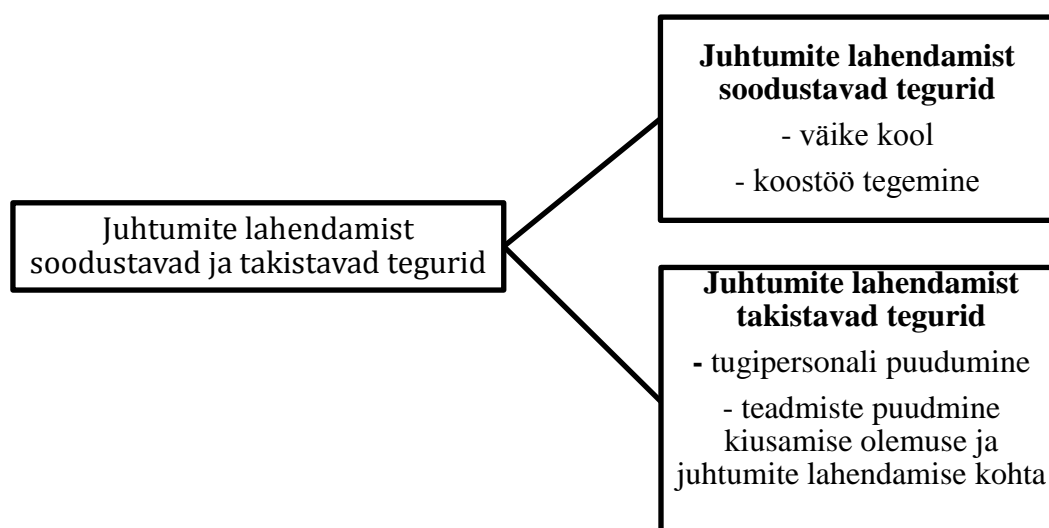
Tulemused

Käesoleva töö eesmärgiks oli välja selgitada, millised on KiVa tiimide liikmete arvamused kiusamisjuhtumite lahendamise kohta üldiselt, kuidas KiVa tiimide liikmed kirjeldavad kiusamisjuhtumite lahendamist KiVa programmiga liitunud koolides, milliseid kogemusi erinevate osapooltega juhtumite lahendamisel on saanud ning mida võiks KiVa tiimide liikmete arvates juhtumite lahendamisel edaspidi teha teisiti.

Andmeanalüüsi tulemused on esitatud uurimisküsimuste kaupa. Iga küsimuse juures kirjeldatakse tekkinud peakategooriaid ja alakategooriaid. Uurimuse tulemusi kinnitatakse tsitaatidega intervjuudest.

Juhtumite lahendamist soodustavad ja takistavad tegurid

Järgnevalt antakse ülevaade uurimisküsimuse „Millised on kiusamisjuhtumite lahendamist soodustavad ja takistavad tegurid KiVa tiimide liikmete arvates?” andmeanalüüsi tulemustest. Allpool on välja toodud ka joonis (vt joonis 1), millel on näidatud andmeanalüüsil eristunud peakategooriad ja alakategooriad.

Joonis 1. Peakategooriate ja alakategooriate jaotus

Juhtumite lahendamist soodustavad tegurid. Uurimuses osalenud KiVa tiimide liikmed tõid välja mitmeid aspekte, mis nende arvates kiusamisjuhtumite lahendamise soodustavateks ja takistavateks teguriteks on. Soodustavate aspektidena eristusid andmeanalüüsil järgnevad alakategooriad: 1) väike kool ja 2) koostöö tegemine.

Uuritavad tõid välja, et väikeses koolis on kiusamist vähem ja sellega on lihtsam tegeleda kui suures koolis. Väikese kooli eelistena mainiti veel seda, et väikeses koolis liigub info kiiremini ja ükski juhtum ei jää liiga kauaks oma aega ootama. Uuritavad tõid välja, et väikeses kohas tunnevad kõik kõiki, teatakse paremini tausta ja osatakse seetõttu paremini ka aidata. Uuritavate hinnangul on suures koolis rohkem anonüümsust ja seetõttu raskem kiusamisega tegeleda. Suure kooli puudusena toodi välja ka see, et seal on raskem kiusamist märgata.

Väikeses koolis ja pisikeses maakohas, et sa tunnend õpilasi, sa tunnend peresid, sa tunnend päris pajusid asjasid, sa ei ole nii palju noh, sa elad ise ka siin samas sees, järelikult, eee, tead natuke rohkem tausta ja saad sellevõrra peremini aidata /.../(Kool A).

Kiusamisjuhtumite lahendamist soodustava tegurina toodi välja koostöö tegemine. Intervjuudest selgus, et selleks et kiusamisega oleks lihtsam hakkama saada, on vaja teha koostööd koolisiselt. Niisamuti toodi välja, et peab olema hea koostöö lapsevanematega. Uuritavad mainisid veel, et ka õpilastega peab olema hea koostöö – asjad peavad olema kiusamise osapooltega selgeks räägitud. Intervjuudest selgus, et oluline on koostöö tegemine ohvriga – toetaja peab olema ohvri jaoks olemas, et ohver ei tunneks ennast üksi. Tiimi liikmed mainisid veel, et ükskõik missuguse kiusamisvastase programmi olemasolu koolis annab garantii, et kiusamisega tegeletakse – koostöö kiusamise vastu võitlemise osas on kiusamisvastasesse programmi sisse kirjutatud.

Ma ei usu, et kuskil on neid kohti, kus vaikitakse kiusamine maha. Pigem ei pruugi asi õpetajani jõuda või et õpetaja võibolla ei oska märgata ja ei ole ka seda usalduslikku koostööd, et vanemad tulevad ütlema või siis teised lapsed tulevad ütlema. Ja vot siis nende igasuguste programmidega kaasa arvatud, olgu see siis KiVa või olgu need kaisukarud või mis iganes, et kõikide nende hea pool on kahtlemata see, et ta annab vanematele sõnumi, et me tegeleme, et vanemad saavad julgust, et me võime pöörduda alati, et seda rõhutatakse, kutsutakse koostööle ja ma usun, et see on kõige tähtsam asi, millega see töötab /.../(Kool E).

Juhtumite lahendamist takistavad tegurid. Andmeanalüüsil eristusid takistavate teguritena järgnevad alakategooriad: 1) tugipersonali puudumine ja 2) teadmiste puudumine (kiusamise olemuse ja juhtumite lahendamise kohta).

Uuritavad tõid välja, et on vajalik tugipersonali olemasolu koolis, kes tegeleb vajadusel probleemsete õpilastega, juhul kui tugipersonali aga pole on kiusamisjuhtumiga keerulisem tegeleda. Uuritavad tõid välja, et kiusamisjuhtumeid lahendati küll tiimis, ent kõige rohkem tegeles juhtumitega sotsiaalpedagoog. Intervjuudest selgus, et tugipersonali liikmel peab olema äärmine diskreetsus, et laps teda usaldaks, ainult nii on võimalik last aidata.

Tänapäeva koolis peab olema tõesti väga palju seda tugipersonali. Just need sotsiaalpedagoogid, psühholoogid, kui palju nad nüüd aitavad, see on nüüd jälle küsitav eksju, aga lapsel peab olema võimalus /.../ lapsel peab olema võimalus, et ta on selline tore tädi, kes ei anna tundi, kes ongi noh, et ta ei ole õpetaja. Ja muidugi väga palju oleneb sellest inimesest /.../ ta nagu räägib, aga mitte niimoodi, et lapsel kaoks usaldus/.../ siin peab olema äärmine diskreetsus (Kool C).

Veel toodi välja, et kiusamisega on raske tegeleda, sest õpetajatel pole kiusamise lahendamise oskuseid, ei teata, mis täpselt on kiusamine ja mis üksikkonflikt ning ei ole välja töötatud tegevusplaani, kuidas kiusamise korral käituda. Ka tiimitöö puudumine raskendab uuritavate arvates kiusamisjuhtumite lahendamist.

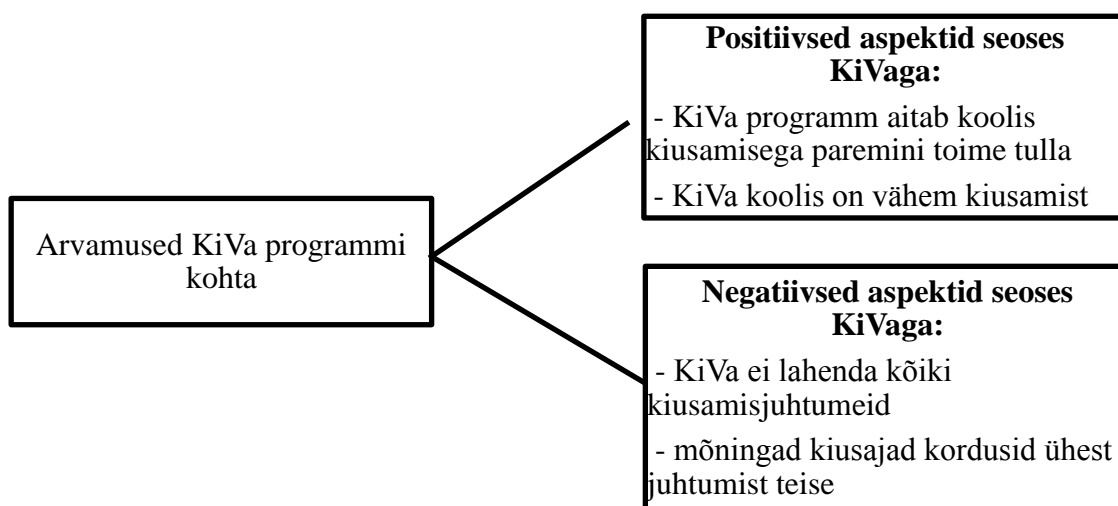
[Küsimus: Milliseks hindate kooli personali oskuseid kiusamisjuhtumite lahendamise kohta Eesti koolides üldiselt?]/.../kui ma õpetajatega suhelnud olen, siis ollakse hädas /.../ tihti tuntakse ennast üksinda /.../ õpetaja on üks või siis on ka koolipsühholoog on üski, et ei ole sellist tiimitööd, et selliste olukordadega üldse hakkama saada. Või üldse neid märgata, et kõik hakkab tegelikult pihta, et sellisest ühtsest arusaamisest pihta, et need asjad tuleks omavahel läbi rääkida, enne kui, kui jõuda üldse mingi tööriista või meetodi toimetamiseni ma arvan /.../(Kool F).

Kokkuvõtvalt võib öelda, et kiusamisjuhtumite lahendamise soodustavate teguritena mainiti väikest kooli, kus on kiusamist vähem ja on kiusamisega lihtsam tegeleda kui suures koolis. Kiusamisjuhtumite lahendamisele soodsa tegurina nimetati ka koostöö tegemise oskust koolisiselt ning lapsevanematega. Oluliseks peeti seda, et ohver ei tunneks et ta on oma murega üks. Kiusamisjuhtumite lahendamist takistavate teguritena nimetati tugipersonali puudumist ja teadmiste puudumist selle kohta, mis on kiusamine ja oskuste puudumist

kiusamisjuhtumite lahendamise kohta. Vestluste tõhususe osas õpilasküsitluste tulemuste põhjal kõrgete ja madalate tulemustega koolid antud uurimisküsimuse osas selgelt erinevaid arvamusi ei avaldanud, mis kiusamisjuhtumite lahendamist soodustab või takistab.

Arvamused KiVa programmi kohta

Järgnevalt antakse ülevaade uurimisküsimuse „Millised on KiVa tiimide liikmete arvamused KiVast?” andmeanalüüsi tulemustest. Tulemuste näitlikustamiseks koostati joonis (vt joonis 2), kus on välja toodud andmeanalüüsil eristunud peakategooriad ja alakategooriad.

Joonis 2. Peakategooriate ja alakategooriate jaotus

Positiivsed aspektid seoses KiVaga. Andmeanalüüsil eristusid järgnevad alakategooriad: 1) tänu KiVa programmile osatakse koolis kiusamisega paremini toime tulla, 2) tänu KiVa programmile on koolis kiusamist vähem.

Uuritavad tõid välja, et KiVa tunnid on väga head, need meeldivad lastele ja õpetajatele. Uuritavad lisasid, et KiVa annab väga hea psühholoogide poolt välja töötatud meetodika, kuidas kiusamisjuhtumeid lahendada. Uuritavate vastustest selgus, et tänu KiVa programmile oskavad õpetajad kiusamisjuhtumeid paremini lahendada. Intervjuueritavad lisasid, et KiVas on väga hea ka see, et tiimi liikmetele toimuvad iga aastased kokkusaamised – õppepäevad ja kogemusgrupi kohtumised, kust saab juurde uusi ja huvitavaid ideid kiusamisjuhtumite lahendamiseks. Positiivsena hinnati ka seda, et KiVa vestlustel on ajaline limiit 5-10 minutit,

mis hoiab vestluse konkreetse ja kiire, ei lähe nämmutamiseks. Uuritavad tõid välja ka selle, et KiVa dokumenteerimisvormid on väga head, sest hoiavad vestluse raamides. Mainiti ka seda, et väga hea on see, et kiusaja allkirjastab lubaduse, mis on nagu dokument, kus on must-valgel kirjas, mida laps konkreetselt lubas. Uuritavad tõid välja ka selle, et klassijuhatajalgi on lihtsam kiusamisega hakkama saada, kui ta annab KiVa tunde, sest siis on lapsed kiusamisest teadlikumad ja oskavad kiusamist paremini märgata ning sellega paremini toime tulla, kas siis sekkudes või õpetajale kiusamisest teada andes. Klassijuhatajad saavad KiVa tiimilt juhtumite lahendamisel ka tuge, nagu selgus intervjuudest. Toodi välja ka see, et KiVa tundidest on kasu ja lapsed on KiVa tundides avatud ning räägivad kaasa.

Mina ütlen, et see KiVa metoodika on selles mõttes hästi hea /.../ hea metoodika, mis annab nagu selles mõttes selle võimaluse, et see jutt ei hakka veerema ja me ei räägi kaks tundi sellest kiusamisjuhtumist, vaid ta ongi väga konkreetne, kuidas ma seda asja lahendan. Et kui täna seda meetodit ei oleks, siis oleks kindlasti sellega raskem tegeleda /.../ (Kool A).

Uuritavad mainisid ka seda, et KiVa toimib väga hästi, enamik kiusamisjuhtumeid on saanud lahendatud. Veel toodi välja, et mida kauem KiVa programm koolis on seda parem, KiVa tunnid iseenesest ennetavad uusi kiusamisjuhtumeid ja õpilasküsitlustest tuleb välja, et aasta aastalt on kiusamist aina vähem.

/.../ kui alguses võibki tunduda, et ah mis KiVa tunnid, miks te seda regulaarselt teete, et siis küsimustikest see tuleb realselt nagu välja, et noh see toimib, kuigi seal võib tunduda, et täna me mängime ja räägime ja see arusaam, kuidagi see kasvatamine, see kultuuri kasvatamine, et see on hästi hea, ja siis nii hea on just see, et meil on nagu see nullpunkt vaata olemas, et kui seda KiVa ei olnud ja et siis nüüd täna, kui me oleme siis kolm aastat nagu neid tunde teinud /.../ et siis nagu see võrdlusmoment, et ikkagi see kindlustunne, et see mis me teeme, see ikkagi täidab oma eesmärgi. See on hästi positiivne (Kool A).

Mina arvan, et kui seda teavitustööd võimalikult palju tehakse ja klassijuhatajad teevad ikkagi neid KiVa tunde koguaeg ja lapsed lähevad kogu aeg teadlikumaks sellest, siis ma arvan, et juhtumeid võibolla jääb ka vähemaks ja mina arvan vähemalt niimoodi, sest et alguses võibolla nad ei saa arugi, et nad üldse kiusavad mingi sõnaga või mingi

asjaga, et aga läbi nende tundide kindlasti annab väga palju juurde ja kui me ise nende juhtumite lahendamiseks hästi palju kokku puutume, meil tuleb ju ka aastate jooksul neid kogemusi, mida esimene aasta absoluutselt ju ei old ja nii võibolla me midagi nagu eee, alateadlikult tegime õieti, nagu võibolla ei oskand endale nagu teadvustada neid asju, et kuidas oleks pidanud ühte või teist juhtumit lahendama, kuigi võibolla tulemus tuli lõpuks ikkagi positiivne ja õige (Kool B).

Negatiivsed aspektid seoses KiVaga. Andmeanalüüsil eristusid järgnevad alakategooriad: 1) KiVa ei lahenda kõiki kiusamisjuhtumeid, 2) mõningad kiusajad kordusid ühest juhtumist teise.

Negatiivsete aspektidena KiVale toodi välja, et KiVa programmi abiga ei lahene kõik kiusamisjuhtumid. Intervjueeritavate vastustest selgus, et erivajadustega õpilastega ja keerulisemate juhtumite puhul KiVa väga hästi ei toiminud, seal oli vaja kaasata ka teisi spetsialiste väljastpoolt kooli (psühhiaatrid, lastekaitse spetsialistid, politsei). Negatiivse asjaoluna tõid uuritavad veel välja selle, et KiVa esimesel aastal suunasid klassijuhatajad tiimile liiga palju juhtumeid, järgnevatel aastatel oli olukord paranenud. Uuritavad tõid välja ka selle, et KiVa toimib pigem nooremas vanuseastmes, kui vanemate õpilastega.

/.../ algklasside puhul, kus toimub sellist noh alles lapsed õpivad käitumist ja see emotsioonide juhtimine kõik on veel selline välja kujunemata, et vot sellel puhul on see KiVa minu meelest suureks abiks ka isegi kui koolis on psühholoogid ja kõik olemas, ikkagi on see suureks abiks, aga põhikooli asjad lihtsalt on niivõrd keerulised, keerulisemad, niivõrd kavalamad ja niivõrd laiaulatuslikumad, vot et ka need küberkiusamised, seal ei ole kunagi üks või, vaid seal keegi alustab ja seal läheb asi edasi, et need on noh, need on sellised võrgustikud, et seda ei, sellise väikse sellega ei saa midagi teha /.../ sellega ongi vaja juba kaasata politsei asju ja seal on nagu suksed tõsisemad värgid (Kool C).

Uuritavate vastustest selgus, et mõned kiusajad lõpetasid peale vestluseid konkreetse ohvri kiusamise ent mõne aja pärast olid leidnud nad omale uue ohvri ning tuli teha uus juhtum.

Samad nimed ütlevad, et siis juhtumid võisid olla erinevad, aga tegelikult need inimesed, kes siit läbi käisid, need lapsed, tegelikult olid ühed samad nimed, kordusid lihtsalt.

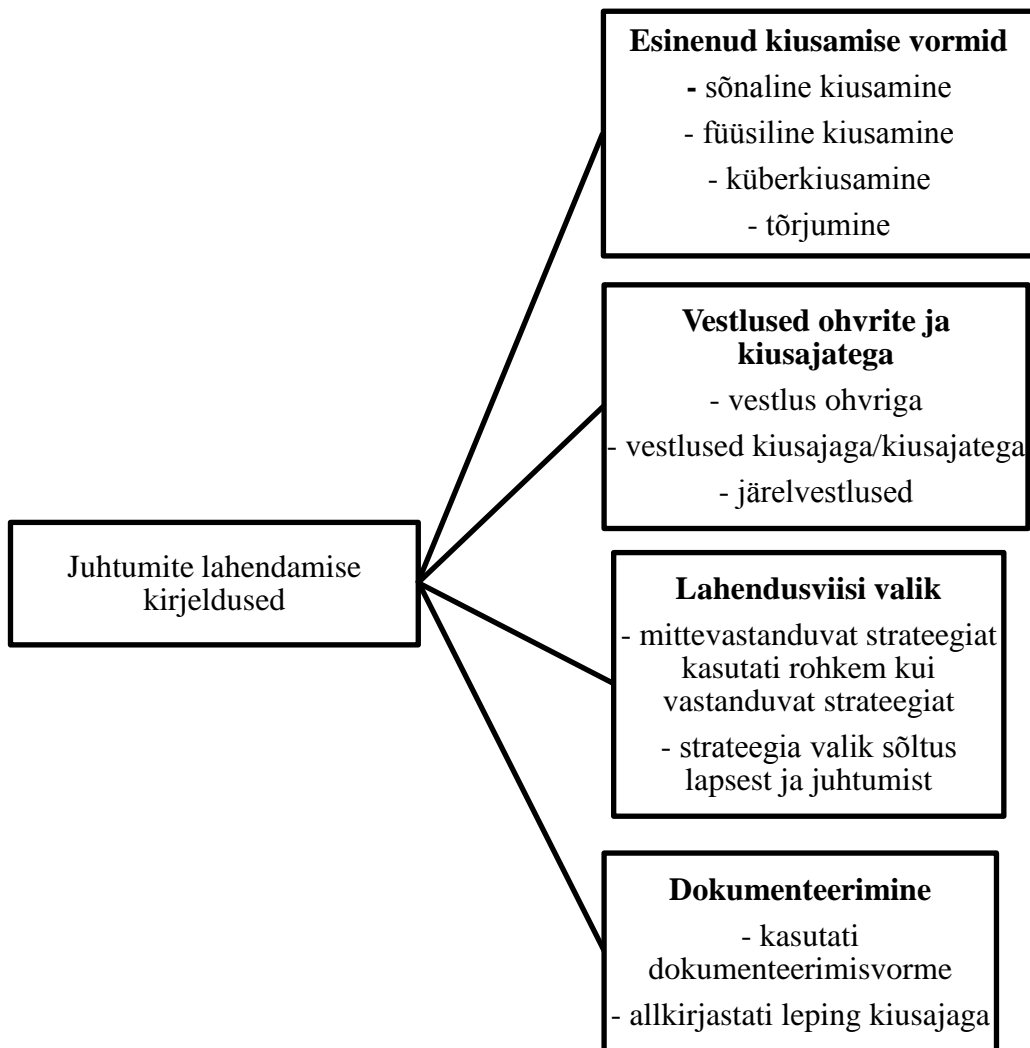
Olid erinevad temaatikad, kord oli seotud ühe klassi lapsega, kord teise lapsega ja mõlemad kiusajad omavahel (Kool C).

Kokkuvõtvalt võib öelda, et KiVa programmi positiivseid aspekte KiVa tiimide liikmete arvates oli märgatavalt rohkem kui negatiivseid. KiVa tiimid hindasid kõik programmi vajalikuks nii kiusamise ennetamise mõttes kui ka juhtumite lahendamise mõttes. Tõdeti, et nii õpetajatele kui õpilastele meeldivad KiVa tunnid. Juhtumite lahendamine on konkreetse metoodikaga, mis samuti uuritavatele meeldis. Tänu KiVa programmile oskavad õpetajad uuritavate arvates kiusamisjuhtumeid paremini lahendada. Niisamuti mainiti, et KiVa toimib väga hästi, enamik kiusamisjuhtumeid on saadud lahendatud. Veel toodi välja, et mida kauem KiVa programm koolis on seda parem – aasta aastalt on kiusamist aina vähemaks jäänud. Uuritavate vastustest selgu, et positiivseks peetakse ka seda, et tiimi liikmetele toimuvad iga aastased kokkusaamised – õppepäevad ja kogemusgrupi kohtumised. Positiivsena hinnati ka seda, et KiVa vestlustel on ajaline limiit 5-10 minutit. Uuritavad tõid välja, et meeldib ka see, et KiVa dokumenteerimisvormid on väga head, sest hoiavad vestluse raamides. Positiivsena mainiti ka seda, et kiusaja allkirjastab lubaduse, kus on must-valgel kirjas, mida laps konkreetselt lubas. Uuritavad tõid välja, et klassijuhatajalgi on lihtsam kiusamisega hakkama saada, kui ta annab KiVa tunde, sest tänu KiVa tundidele on lapsed kiusamisest teadlikumad ja oskavad kiusamist paremini märgata ning sellega paremini toime tulla, kas sekkudes või õpetajale kiusamisest teada andes. Intervjuudest selgus, et klassijuhatajad saavad KiVa tiimilt juhtumite lahendamisel tuge. Uuritavad tõid välja, et lapsed on KiVa tundides avatud ning räägivad kaasa. Negatiivsena mainiti seda, et KiVa programm ei lahenda kõiki juhtumeid, keerulisematel puhkudel oli vaja kaasata politseid ja/või teisi spetsialiste. Uuritavad tõid välja, et mõned kiusajad kordusid juhtumist juhtumisse. Negatiivsena mainiti seda, et KiVa esimesel aastal suunasid klassijuhatajad tiimile liiga palju juhtumeid, järgnevatel aastatel oli olukord paranenud. Veel toodi välja, et KiVa toimis nooremas vanuseastmes õppivate õpilastega paremini kui vanemas vanuseastmes õppivate õpilastega. Antud uurimisküsimuses ei ilmnunud erisusi vestluste tõhususe järgi kõrgete ja madalate õpilasküsitluste tulemustega koolide tiimide liikmete arvamuste osas.

Kiusamisjuhtumite lahendamise kirjeldused

Järgnevalt antakse ülevaade uurimisküsimuse „Kuidas kirjeldavad KiVa tiimi liikmed kiusamisjuhtumite lahendamist?” andmeanalüüsi tulemustest. Tulemuste näitlikustamiseks koostati joonis (vt joonis 2), kus on välja toodud andmeanalüüsis eristunud peakategooriad ja alakategooriad.

Joonis 3. Peakategooriate ja alakategooriate jaotus

Kiusamise vorm. Uurimuses osalenud töid välja, millised kiusamisvormid olid nende koolis esindatud. Andmeanalüüsil eristusid järgnevad alakategooriad: 1) sõnaline kiusamine, 2) kaudne kiusamine, 3) füüsiline kiusamine ja 4) küberkiusamine.

Uuritavad töid välja, et esines verbaalset ehk sõnalist kiusamist aga ka tõrjumist. Veel mainiti et koolis lahendati ära juhtum, mis tekitas probleeme külavahel ja oli tulnud kooli kaasa.

Füüsilist ei olnud ühtegi ja selles mõttes sõnaline jah, ja selles mõttes üks juhtum oli veel eriti keeruline /.../ tegelikult sai alguse väljastpoolt kooli ja ja see tuli lihtsalt kooli kaasa, minu jaoks oli see natuke isegi üllatus, aga selline nagu töövõit, et me lahendasime tegelikult koolis ära asja, mis tekitas probleeme külavahel. Aga noh kuna see tuli kooli, siis me hakkasime seda siin lahendama, aga tegelikult tagasiside tuli pärast, et ka külas nagu see mure lahenes, et aga ikka sõnalised olid jah need juhtumid (Kool A).

/.../ noh, et kuna ta oli siukse ebaadekvaatse käitumisega, tal on seal muid probleeme ka, siis noh sellepärast hoiti eemale ja niimoodi. Et sellega püüdsime ka siis tegeleda ja toimetada /.../ (Kool C).

Intervjueeritavate vastustest selgus, et oli ka füüsilist kiusamist, mis toimus enamasti poiste vahel. Mõnikord olid verbaalne ja füüsiline kiusamine ka omavahel kombineeritud. Uuritavad töid välja, et sageli toimusid füüsilise kiusamise juhtumid riietusruumis või mujal, kus täiskasvanut juures ei viibinud.

/.../ No põhimõtteliselt kui nad siia jõudsid, siis olid ikka füüsilised kiusamised rohkem /.../ (Kool C).

Küberkiusaminegi oli intervjuude järgi probleemiks. Küberkiusamisjuhtumi lahendamiseks tehti mõnikord koostööd politseiga.

/.../ mis kõige raskemad olid, olid eelmine aasta, mis ei olnud siin KiVa laua peal, vaid läksid edasi, noorsoopolitsei pidi sekkuma, just üheskanda klassi kiusamine, küberkiusamine, noh see oli ikka karm asi, et seal oli, laps oli pärast koduõppel viimane veerand /.../ need olid nagu siuksed karmid lood, aga need ei ole enam sellised mida sa siin lihtsalt istud ja lahendad vaid seal ongi vaja lihtsalt suuremat võrgustikku (Kool C).

Vestlused. Uurimuses osalenud kirjeldasid kiusamisjuhtumite lahendamise raames peetud vestluseid. Andmanalüüsil eritusid järgnevad alakategooriad: 1) vestlus ohvriga, 2) vestlused kiusajaga/kiusajatega, 3) järelvestlused.

Uuritavate vastuste põhjal selgus, et ohver tahtis vestlustel rääkida, tundis kergendust. Niisamuti tõid uuritavad välja, et ohver ei tunnistanud alati, et ta on ohver. Toodi välja ka see, et mõnikord ohver kartis, et asi läheb pärast vestlust hullemaks. Uuritavate vastustest selgus ka see, et ohvrid tahtsid vestlusel julgustamist.

Minu kogemus on selline, et tegelt need lapsed tahavad, et nad ootavad, et keegi ometi märkaks, et selline asi on, et nad saavad ära rääkida, minul enamasti on nad ikka täitsa nutma hakanud. Ja noh on tunnetada, et juba see, et nad said üldse rääkida, rääkisid ära on kergendus ja et keegi ütleb, et nüüd sa pead, kas sa kodus oled rääkinud, nt kas sa saad rääkida, et jah ma räägin veel, et juba nagu see on mulle tundub, et nad on läinud natuke kergendustundega läinud välja siit, kuigi reaalselt võibolla ei olegi midagi muutunud pärast seda esimest vestlust (Kool B).

Kiusajad olid intervjuueeritavatega olnud esialgu tõrksad ja ajanud tagasi oma tegu ja eitanud süüd, või öelnud, et nad tegid ju ainult nalja. Intervjuueeritavate vastustest tuli välja, et kui tõendid olid olemas, et tõesti oldi kiusatud, siis polnud kiusajal enam tagasiteed ja ta tunnistas, mida oli teinud. Veel selgus, et mõningad kiusajad kordusid juhtumist juhtumisse. Selgus, et raskem oli vestluseid pidada vanemate õpilastega, sest nad olid kavalamad, nii arvasid intervjuueeritavad. Uuritavad tõid välja ka selle, et kiusajate grupivestluseid peeti sageli tiimi liikmetega mitmekesi.

/.../ vähemalt esimesel hetkel kiusaja ei saagi aru, et ta kiusab, et ta teeb ju nalja ainult, et see oli ju nali ainult, noh, et siukseid on. Muidugi vahel muidugi ütlevad ka, et kiusan ja ongi, aga noh, et ta teeb mulle ju ka ja ta ütleb mulle ka, tema alustas ja üks ütleb ja

teine ütleb /.../ Algusaegadel meil oli üks poiss siin koolis oli hästi keeruline, keda enam praegu ei ole. Tema oli tõesti niisugune, et üks juhtum lõpetatud ja ta leidis omale uue ohvri /.../ juba et kui siia satutakse, siis nagu on juba aru saadud, et olukord on juba kuidagi tõsiseks läinud, et ikka suhtuvad need kiusajad ikka tõsiselt siia KiVa tiimi juurde sattumisse (Kool E).

Järelvestlused ei olnud uuritavate hinnangul tähenduslikud, kui kiusamine oli lõppenud, pigem seirati kiirelt koridoripeal, kas kiusamine jätkub või on lõppenud. Intervjuudest selgus, et järelvestlused venisid pikaks sel juhul, kui kiusamisjuhtum ei olnud lahenenud. Uuritavate vastustest selgus, et juhtumi puhul, mis ei lahenenud peale esimesi vestluseid käisid koolis ohvri ja kiusaja vanemad.

Hästi tore juhus oli see, kus algklassi poiss eelmine aasta käis siin ütlemas, ka ise ju tuli täitsa, et kui hea ikka tal on nüüd olla, et et kui ta enam ei kiusa, et omal on süda rahul... Tavaliselt on need järelvestlused niisugused lühikesed. Lihtsalt tagasiside ja info, et kuidas läheb /.../ (Kool E).

Lahendamiskiivi valik. Uurimuses osalenud kirjeldasid kiusamisjuhtumi lahendamisel valitud strateegiaid. Andmeanalüüsil eristusid järgnevad alakategooriad: 1) mittevastanduvat strateegiat kasutati rohkem kui vastanduvat strateegiat, 2) strateegia valik sõltus lapsest ja juhtumist.

Selgus, et mittevastanduvat strateegiat kasutati uuritavates koolides rohkem. Uuritavad tõid välja, et kiusajat oli vaja meelitada koostööle. Intervjueeritavad tõid välja ka selle, et strateegia valik sõltus lapsest ja juhtumist. Uuritavate vastustest selgus, et oli koole, kus kasutati esimese kooliastme õpilastega pigem vastanduvat strateegiat ja suuremate õpilastega pigem mittevastanduvat strateegiat. Niisamuti selgus, et oli ka koole, kus esimese kooliastme õpilastega kasutati pigem mittevastanduvat strateegiat ja vanemate õpilastega pigem vastanduvat strateegiat. Niisamuti toodi välja, et ülbemate kiusajatega kasutati vastanduvat strateegiat ja siis kui oldi kiusaja süüis täiesti kindel ning juhul kui kiusamine ei lõppenud peale esimest vestlust.

Mina olen kasutanud nii ja naa. See sõltub sellest konkreetsest juhtumist, et ühe poisi puhul ma kasutasin seda vastanduvat. Aga muidu, muidu vist praegu meenub, et teine oli mittevastanduv. Et noh vastanduvat sa saad kasutada juhul kui sa oled täiesti kindel /.../ et me saaksime edasi minna, et selles mõttes on ta natuke selline õrn jää see vastanduv (Kool D).

Dokumenteerimine. Uurimuses osalenud kirjeldasid kiusamisjuhtumite lahendamisel kasutatud dokumenteerimisvorme. Andmeanalüüsil eristusid järgnevad alakategooriad: 1) kasutati dokumenteerimisvorme ja 2) allkirjastati leping kiusajaga.

Uuritavate vastustest selgus, et nad kasutasid dokumenteerimisvorme, mis KiVa programmis ette olid nähtud. Vaid kahes uuritavas koolis olid dokumenteerimine osaliselt viidud arvutisse, kas siis Wordi faili või Google drive'i dokumenti. Täideti eeluuringu ankeet, vestlus ohvriga dokument, vestlus kiusajaga dokument, vestlust kiusajate grupiga alati ei dokumenteeritud. Uuritavate hinnangul pandi järelvestlus kirja paari lausega.

No ütleme, kui seal on võimalus kirjutada seal noh enam vähem täis lehekülg juttu, et siis meil noh, meil oli pigem niuke nelja viie lausega, et noh me seda väga detailselt asja ei võtnud ette. Et aga jah, märkmed on olemas (Kool E).

Eraldi tuli uuritavate vastustest välja, et väga tähtis on lubadus, mille kiusaja allkirjastab, sest see on ametlik dokument, mille kiusaja KiVa tiimi liikmega sõlmib.

/.../ ja minu meelest on tore veel see, et tegelikult see lõpeb ju nagu ka lapse poolt sellise lubaduse andmisega, mida ta tegelikult pärast ise allkirjastab, et mina olen selle lubaduse andnud, et see pole nagu niisama õhku visatud. Ma kirjutan selle endale paberi peale, mis meie ühine paber on ja ma luban seda seda /.../ kirjutad oma allkirja veel ka sinna alla, see on ja kuidagi selline eriline nüanss sinna juurde, et annan lubadusi, millele ma ise kirjutan alla ka (Kool F).

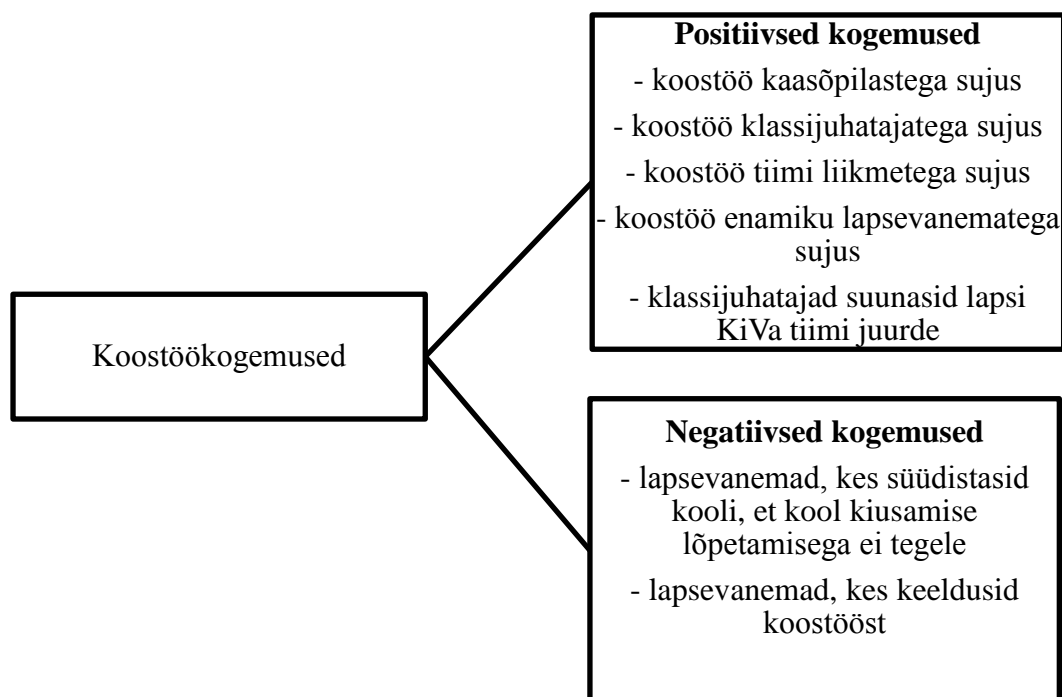
Kokkuvõtvalt saab öelda, et KiVa tiimide liikmete kogemuste kirjeldustest selgus, et kiusamise vormidest esines koolides kõige rohkem sõnalist kiusamist. Esindatud oli ka tõrjumine ning füüsiline kiusamine. Füüsilised kiusamisjuhtumid olid enamasti seotud poistega. Probleemiks oli ka küberkiusamine. Uuritavate vastustest selgus, et ohvrid tundsid

vestlustel kergendust, nad ei olnud enam oma murega üksi. Vestlused kiusajatega olid kohati keerulised, sest oli kiusajaid, kes kohe oma tegu ei tunnistanud. Mida kauem KiVa koolis oli olnud, seda tõsisemalt vestlusesse suhtuti, sest teati, et kui juba tiimi ette on kutsutud, siis on asi tõsine. Järelvestlused olid kiired, kui juhtum oli lahenenud ja enamasti juhtumid olidki peale esimesi vestlusi lahenenud. Järelvestlused venisid pikaks vaid juhul, kui kiusamine ei olnud lõppenud. Uuritavate vastustest selgus, et mittevastanduvat strateegiat kasutati uuritavates koolides rohkem. Toodi välja, et kiusajat oli vaja meelitada koostööle. Lahendusviisi valik sõltus lapsest ja juhtumist. Uuritavate vastustest selgus, et mõnes koolis kasutati esimese kooliastme õpilastega pigem vastanduvat strateegiat ja suuremate õpilastega pigem mittevastanduvat strateegiat. Niisamuti selgus, et oli koole, kus esimese kooliastme õpilastega kasutati pigem mittevastanduvat strateegiat ja vanemate õpilastega pigem vastanduvat strateegiat. Vastustest selgus, et ülbemate kiusajatega kasutati vastanduvat strateegiat, mida kasutati ka siis, kui oldi kiusaja süüs täiesti kindel ning juhul kui kiusamine ei lõppenud peale esimest vestlust. Uuritavad tõid välja, et enamikes koolides kasutati KiVa dokumenteerimisvorme. Täideti eeluuringu ankeet, vestlus ohvriga, vestlus kiusajaga ning järelvestluse dokument. Vestlust kiusajate grupiga alati ei dokumenteeritudki. Leping kiusajaga allkirjastati. Õpilasküsitluste järgi kiusamise vähendamise osas edukamates koolides ja vähem edukamates koolides selgeid erisusi juhtumite lahendamise kirjelduse osas ei ilmnenud. Pigem oli erinevus selles osas, mis puudutas programmi kasutusel olnud aega. Koolid, kus programm pikemat aega kasutusel oli olnud, olid kogenumad ja tundsid ennast juhtumite lahendamisel kindlamalt. Kõigis koolides järgiti juhtumite lahendamise etappe ja dokumenteeriti juhtumeid, niisamuti kasutati juhtumite lahendamisel valdavalt mittevastanduvat strateegiat. Antud uurimisküsimuse osas ei ilmnenud erisusi vestluste tõhususe järgi kõrgete ja madalate õpilasküsitluste tulemustega koolide tiimide liikmete arvamustes.

Koostöökogemused kiusamisjuhtumite lahendamisel

Järgnevalt antakse ülevaade uurimisküsimuse „Milliseid koostöökogemusi juhtumite lahendamise raames on KiVa tiimi liikmed saanud koolipersonaliga, kaasõpilastega ja lapsevanematega?” andmeanalüüsi tulemustest. Tulemuste selgemaks esitamiseks koostati

joonis (vt joonis 4), kus on näidatud andmeanalüüsil eristunud peakategooriad ja alakategooriad.

Joonis 4. Peakategooriate ja alakategooriate jaotus

Positiivsed kogemused . Uuringus osalenud KiVa tiimide liikmed tõid välja, millised olid positiivsed koostöökogemused juhtumite lahendamise raames. Andmeanalüüsil eristus kaks alakategooriat: 1) koostöö kaasõpilastega, klassijuhatajatega, tiimi liikmetega ja suurema osa lapsevanematega sujus, 2) klassijuhatajad suunasid lapsi KiVa tiimi juurde või andsid tiimile kiusamisest märku.

Selgus, et kaasõpilased oskasid kiusamist märgata ja abi otsida ning kaasõpilastest oli juhtumi lahendamisel abi. Enamasti tulid lapsed õpetajale või sotsiaalpedagoogile rääkima, mitte ei lahendanud ise kiusamisjuhtumeid.

Ütleme siiski kui oli ikkagi probleem, siis ka lapsed tulid ise ütlema, et pigem võibolla oli ka niisuguseid olukordi, et nad ei hakanud ise lahendama vaid tulid ja ütlesid tiimi liikmele seda, kui nad märkasid (Kool C).

Intervjuudest selgus, et kaasõpilasi kaasati vestlustesse, sest nad andsid juhtumi kohta objektiivset infot. Mainiti ka seda, et tiimi liikmed lavastasid koos kiusajate ja kõrvalseisjatega toolide mängu (toolide mäng on harjutus II kooliastme KiVa tundidest, mis ei kuulu juhtumite lahendamise mudeli juurde. Mängu edukaks kasutamiseks on vajalik, et õpilastel oleks eelnevalt läbitud II kooliastme tundide programmist esimesed 5 teemat). Sageli oli uuritavate sõnul juhtumite lahendajaks või üheks lahendajatest sotsiaalpedagoog. Uuritavad tõid välja, et sotsiaalpedagoog tegi päris palju tööd kaasõpilaste grupiga, et nad toetaksid ohvrit. Selgus ka, et lihtsamate juhtumite puhul kaasõpilasi ei kaasatud. Uuritavate vastustest selgus, et ühes koolis tehti oma kooli õpilastega kiusamisjuhtumite videod, mida KiVa tundides kasutati.

Uuritavate sõnul oli koostöö klassijuhatajatega väga hea. Veel toodi välja, et koostöö kulges probleemideta. Intervjueeritavad lisasid, et klassijuhataja oli juhtumist alati teadlik. Uuritavate vastustest tuli välja, et klassijuhataja küll ei osalenud juhtumi lahendamises, küll aga hoidis toimuval silma peal.

[Küsimus: kuidas toimis juhtumite lahendamisel koostöö klassijuhatajatega?] Meil see läks väga hästi. Väga hästi (Kool D).

Intervjuudest selgus, et klassijuhatajad suunasid lapsi KiVa tiimi juurde ja andsid kiusamisjuhtumitest märku. Klassijuhatajatel olid ootused suured, et tiim saab juhtumi lahendatud.

Selles mõttes on hästi läinud, et kui klassijuhataja miskit kuuleb, siis ta ju annab teada meile, aga juhtumite lahendamisse me tihti nagu pole neid kaasand, lihtsalt sealt saad nagu selle esialgse info või kuuled, et mis siis nagu toimund /.../ ja pärast annad tagasisidet /.../ juhtumite lahendamise juures nad enamasti pole olnud (Kool D).

Mainiti, et koostöö tiimi liikmetega sujus probleemideta. Intervjuudest selgus, et tiimi liikmetega arutati alati kui oli tekkinud probleem, juhtumite teemaline üldine arutamine toimus kõigi tiimi liikmete osalusel. Mitmed uuritavad mainisid, et vestluseid kiusajaga oli lihtsam läbi viia koos või mitmekesi. Ära märgiti veel see, et tiimi kokkusaamised toimusid korra nädalas, mis aitas kaasa heale koostööle. Teine osa vastajatest rääkis, et ei olnud vaja iganädalaseid tiimi kohtumisi, sest ei olnud midagi rääkida, arutelud juhtumite teemal toimusid vastavalt vajadusele.

Õnneks meil on selline üks aeg paika pandud, kui kõigil on vaba. Kui meil ei oleks sellist ühist aega, kus me saame nädalas kokku, siis võibolla oleks keeruline (Kool D).

Osa uuritavaid tõi välja, et juhtumite lahendamisel ei olnud vaja meeskonnaliikmete abi, teine osa leidis, et pigem oli vestluseid kiusajaga hea läbi viia koos.

Oleneb selle juhtumi raskusastmest, kui on keeruline ja on näha, et on vaja teiste abi, siis oleme tegelenud sellega, kui on niuke lihtne asi, et kohe laheneb ära, kahe inimese vahel, siis me ei ole teisi kaasanud /.../ (Kool B).

Positiivsete aspektidena tõi uuritavad veel välja selle, et lapsevanemad pöördusid ise kooli poole, kui oli kahtlus, et nende laps oli kiusamises ohver. Ohvrite poolepealt oli lapsevanemate tagasiside valdavalt positiivne, kui tiim neid informeeris, et oli algatatud juhtum ja nad tegelevad sellega. Intervjuudest selgus, et lapsevanemad olid kooli ka kirjalikult vastanud, et nad tänavad, et kool teavitas neid, et nende laps oli kiusamises osaline. Toodi välja ka see, et lapsevanemad tundsid huvi juhtumi vastu.

Me teavitasime tõesti, me teavitame ohvri vanemaid, me teavitame kiusajate vanemaid. Minul endal on kogemus ka selles osas, et kolmel korral kiusajate vanemad kirjutasid kirja vastu, et aitäh, et teavitasite, rääkisime kodus ja võtame nüüd selle ka südameasjaks, et me sellest noh pidevalt räägiksime, et see ei korduks, et see kogemus oli ka ja oli vanemaid, kes üldse ei vastanud /.../ see kiri on alati nii, et me saadame

vanemale kokkuvõtte sellest kirjeldusest, mis oli olukord ja saadame kindlasti ka need kokkulepped, mida jälgitakse. Ja siis vanem tuleb ka nagu koostöösse, et see oli ka selline hea koht, et see see on hästi oluline, et sa kirjutad sellise kirja, et vanem oleks sinuga pigem koostöine, kui see, et ta läheks vastupanusse /.../ (Kool F).

Negatiivsed kogemused. Uuringus osalenud KiVa tiimide liikmete kogemustest selgus, milliseid negatiivseid koostöökogemusi juhtumite lahendamise raames saadi. Valdavalt olid negatiivsed koostöökogemused seotud lapsevanematega: 1) lapsevanemad, kes süüdistasid kooli, et kool kiusamise lõpetamiseks midagi ei tee, 2) lapsevanemad kes keeldusid koostööst (nii ohvri kui kiusaja vanemad).

Uuritavad tõid välja, et mõned lapsevanemad on tulnud kooli ütlema, et teil on ju KiVa kool, miks te kiusamisega ei tegele, samal ajal ei olnud need lapsevanemad ise kooli poole kahtlusega pöördunud, et nende last kiusatakse. Uuritavad tõid välja, et oli ka selliseid lapsevanemaid, kellele polnud mõtet helistada, sest lapsevanemaga polnud võimalik koostööd teha. Veel toodi välja, et ohvri vanem tundis, et kool on ohvri depressioonis süüdi. Oli ka lapsevanemaid, kes arvasid, et peale juhtumiga tegelemist jääb kiusajale mingi märk külge.

Hästi kurb on kui ei räägita, kui tullakse ütlema, et näed, teil on ju KiVa kool, aga te ei tegele. Aga meieni pole info jõudnud, et lapsevanem, aga et ise rääkima ka ei tule, et midagi üldse toimub. Et noh niisuguseid juhuseid on, et harvad, ikka rohkematel juhtudel, et vanemad ise ka on ikka meiega võtnud ühendust (Kool D).

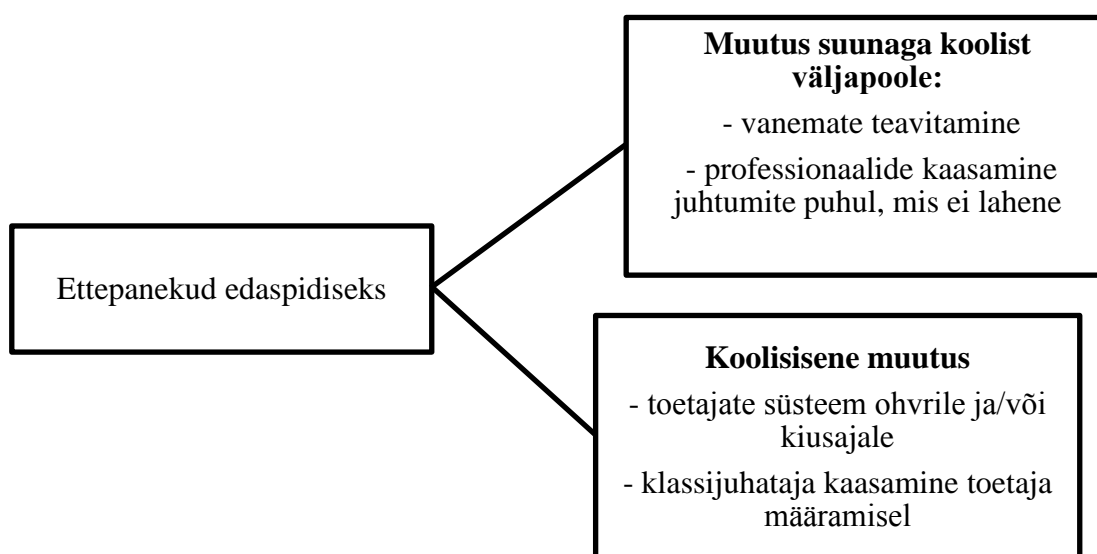
Sellel lapsel, kes oli kiusamise ohver, ta sattus psühhiaatriaaiasse, tal oli depressioon ja oli muid põhjuseid ka, miks ta tuli ja siis oli teemaks nagu üheks teemaks oli kiusamine. Vanemale tundus, et nende enda perekorraldus on minimaalselt seotud lapse depressiooniga ja koolis toimuv on maksimaalselt sellele kaasa aidanud /.../(Kool B).

Kokkuvõtvalt saab öelda, et positiivseid koostöökogemusi koolipersonaliga, kaasõpilastega ja lapsevanematega, olid juhtumite lahendamise raames KiVa tiimide liikmed saanud rohkem kui negatiivseid koostöökogemusi. Uuritavate vastuste põhjal selgus, et kaasõpilased oskasid kiusamist märgata ja abi otsida ning kaasõpilastest oli juhtumi lahendamisel abi. Selgus, et enamasti tulid lapsed õpetajale või sotsiaalpedagoogile rääkima,

mitte ei lahendanud ise kiusamisjuhtumeid. Intervjuudest selgus, et kaasõpilasi kaasati vestlustesse, sest nad andsid juhtumi kohta objektiivset infot. Sageli oli uuritavate sõnul juhtumite lahendajaks või üheks lahendajatest sotsiaalpedagoog. Selgus ka see, et lihtsamate juhtumite puhul kaasõpilasi ei kaasatud. Tiimide liikmete vastustest selgus, et koostöö klassijuhatajatega oli väga hea. Intervjueeritavad lisasid, et klassijuhataja oli juhtumist alati teadlik. Uuritavate vastustest tuli välja, et klassijuhataja ei osalenud juhtumi lahendamises, aga hoidis toimuval silma peal. Selgus, et klassijuhatajad suunasid lapsed KiVa tiimi juurde ja andsid kiusamisjuhtumitest märku. Uuritavad tõid välja, et koostöö tiimi liikmetega sujus probleemideta. Selgus, et tiimi liikmetega arutati alati kui oli tekkinud probleem, juhtumite teemaline üldine arutamine toimus kõigi tiimi liikmete osalusel. Uuritavad tõid välja, et vestluseid kiusajaga oli lihtsam läbi viia koos või mitmekesi. Tiimi kokkusaamised toimusid mitmes koolis korra nädalas, mis aitas kaasa heale koostööle. Teine osa vastajatest rääkis, et ei olnud vaja iganädalaseid tiimi kohtumisi, sest ei olnud midagi rääkida, arutelud juhtumite teemal toimusid vastavalt vajadusele. Uuritavad tõid välja, et juhtumite lahendamisel ei olnud vaja meeskonnaliikmete abi, seevastu teine osa vastajatest leidis, et pigem oli vestluseid kiusajaga hea läbi viia koos. Positiivsete aspektidena tõid uuritavad välja selle, et lapsevanemad pöördusid ise kooli poole, kui oli kahtlus, et nende laps oli kiusamises ohver. Ohvrite vanemate tagasiside oli valdavalt positiivne, kui tiim neid informeeris, et oli algatatud juhtum ja nad tegelevad sellega. Uuritavad tõid välja ka selle, et lapsevanemad tundsid huvi juhtumi vastu. Mõned lapsevanemad on tulid kooli ütlema, et teil on ju KiVa kool, miks te kiusamisega ei tegele, vaevumata ise kooli kiusamise kahtlusest informeerima. Uuritavad tõid välja, et oli ka lapsevanemaid, kellele polnud mõtet helistada, sest lapsevanemaga polnud võimalik koostööd teha. Uuritavate vastustest selgus, et oli lapsevanemaid, kes arvasid, et peale juhtumiga tegelemist jääb kiusajale märk külge. Ei ilmnenud erisusi vestluste tõhususe järgi kõrgete ja madalate õpilasküsitluste tulemustega koolide tiimide liikmete arvamuste osas. Koostööd klassijuhatajatega, tiimi liikmetega ja kaasõpilastega pidasid kõik oluliseks. Probleemi nähti pigem lapsevanematega koostöös, sest kõik lapsevanemad ei tulnud koostöösse.

Ettepanekud edaspidiseks

Järgnevalt antakse ülevaade uurimisküsimuse „Mida võiks KiVa tiimide liikmete arvates edaspidi juhtumite lahendamisel teha teisiti?” andmeanalüüsi tulemustest. Tulemuste näitlikustamiseks koostati joonis (vt joonis 5), kus on välja toodud andmeanalüüsil eristunud peakategooriad ja alakategooriad.

Joonis 5. Peakategooriate ja alakategooriate jaotus

Muutus suunaga koolist väljapoole. Uurimuses osalenud töid välja, mida võiks juhtumite lahendamisel edaspidi teha teisiti koolist väljapoole. Andmeanalüüsil eristusid järgnevad alakategooriad: 1) vanemate teavitamine, 3) professionaalide kaasamine juhtumite puhul, mis ei lahene peale esimesi vestluseid (nt politsei, Rajaleidja nõustamiskeskus jne).

Uuritavate vastustest selgus, et esines juhtumeid, mis väljusid KiVast, seda tunnistasid kõikide koolide KiVa tiimide liikmed. Osades koolides oldi juba sellega arvestatud ja otsitigi abijõude väljastpoolt kooli, ent osades koolides oli uuritavate arvates see arenemiskoht.

Võibolla ka see, et esimene aasta me võibolla ei julgenud tunnista, et võib ka selliseid juhtumeid tulla, mis tõesti väljuvad meie piiridest, et ma julgelt ütleksin, et meil on abi

vaja, et mõni asi on kas politseiga seotud või noorsoopolitseiga või tõesti ongi Rajaleidja poole vaja pöörduda, et noh selles mõttes selle taju me saime kätte, et kõik ei, et kõiki probleeme see KiVa ikkagi ei suuda meie eest ära lahendada. Et julgemalt äkki me peaksime mõtlema selle peale, et äkki keegi teine, kellegi teise kaasamine aitaks meid kuidagi ka (Kool B).

Intervjuudest selgus, et oli koole, kus vanemate teavitamine oli väga hästi läbi mõeldud, ent oli ka koole, kus vanemaid ei teavitatudki või tehti seda kaootiliselt. Uuritavad tõid välja, et vanemate teavitamise süsteem oleks vaja hästi läbi mõelda.

/.../mis tasub läbi rääkida on see, et mis hetkel ja kuidas vanemat informeerida (Kool B).

Veel tõid uuritavad välja, et KiVal võiks olla riiklik rahastus ja KiVa programmi võiks tunnistada parimaks.

Koolisene muutus. Uurimuses osalenud tõid välja, mida võiks juhtumite lahendamisel edaspidi teha koolisiselt. Andmeanalüüsil eristusid järgnevad alakategooriad: 1) toetajate süsteem ohvrile ja/või kiusajale ja 2) klassijuhataja kaasamine toetajate määramisel.

Selgus, et uuritavate arvates võiks edaspidi kaasata ka toetajaid ohvrile ja/või kiusajale kaasõpilaste seast, kes siis õigel hetkel kiusajale meelde tuletaks, et selline käitumine ei sobi ja ohvri eest välja astuks. Sellise õpilase välja valimine saab toimuda klassijuhataja abiga. Lisaks mainiti, et alati pole vaja punnitada kõiki juhtumi lahendamise etappe läbi teha, kui pole vajadust nt rühmavestlused võib ära jätta.

/.../ toetajate kaasamine, kuidas me seda nagu hindame, kas neil siis on või ei ole, et võibolla peab hakkama ka järelvestlusel seda küsima, see on üks variant, et et järelvestlusel küsima, et kas sul oli keegi klassist, kes sind toetas, kellega rääkida said ja nii edasi, et nii nagu see meetoodika ette näeb, et see, see on nagu selline koht ressurss, mis meil on nagu lõputu või lõpmatult veel kasutamata (Kool E).

Kokkuvõtvalt saab öelda et intervjuudest selgus, et esines juhtumeid, mis väljusid KiVast. Osades koolides otsitigi abijõude väljastpoolt kooli, ent osades koolides oli uuritavate arvates see arenemiskoht. Selgus, et oli koole, kus vanemate teavitamine oli väga hästi läbi mõeldud,

ent oli ka koole, kus vanemaid ei teavitatudki või tehti seda kaootiliselt. Uuritavad tõid välja, et vanemate teavitamise süsteem oleks vaja hästi läbi mõelda. Selgus, et uuritavate arvates võiks edaspidi kaasata toetajaid ohvrile ja/või kiusajale kaasõpilaste seast, kes õigel hetkel meelde tuletaks, milline käitumine on sobilik ja milline mitte. Sellise õpilase välja valimine saab toimuda klassijuhataja abiga. Oli ka koole, kus toetaja õpilase süsteem klassijuhataja abiga juba hästi toimis. Ei ilmnenud erisusi antud uurimisküsimuse osas vestluste tõhususe järgi kõrgete ja madalate õpilasküsitluste tulemustega koolide tiimide liikmete arvamustes.

Arutelu

Uurimused näitavad, et kõige tõhusam on kiusamise vastu võidelda tõendus põhiste kiusamisvastaste meetoditega (Garandea, Poskiparta & Salmivalli, 2014; Smith, 2016; Evans, Fraser & Cotter 2014; Farrington & Ttofi 2012). Üheks efektiivseks tõendus põhiseks kiusamisvastaseks meetodiks on kooliterviklik KiVa programm, mille tõhusust on Soomes põhjalikult uuritud (Garandea et al., 2014). Käesolev töö keskendubki KiVa programmile, täpsemalt kiusamisjuhtumite lahendamisele KiVa programmis. Töö eesmärgiks oli välja selgitada kiusamisjuhtumite lahendamist soodustavad ja takistavad tegurid KiVa tiimide liikmete arvates, KiVa tiimide liikmete arvamus KiVast, kuidas kirjeldavad kiusamisjuhtumite lahendamist KiVa programmiga liitunud koolides KiVa tiimide liikmed, milliseid koostöökogemusi erinevate osapooltega juhtumite lahendamisel oli saadud ning mida teeksid KiVa tiimide liikmed juhtumite lahendamisel edaspidi teisiti. Selleks viidi läbi intervjuud KiVa tiimide liikmetega kuues erinevas Eesti koolis. Saadud tulemusi analüüsiti kvalitatiivse induktiivse sisuanalüüsiga.

Varasemalt on leitud, et Eesti koolid on tegelenud rohkem kiusamise tagajärgede kui põhjustega, õpetajatel on olnud võtmeroll erimeelsuste lahendamisel, kiusamise ennetamisel (Vaiksoo, 2010). Käesolevast uurimusest tuli välja, et õpetajast üksi ei piisa - kiusamise vastu võitlemisel peetakse oluliseks koostöö tegemise oskust koolisisesele ning ka lapsevanematega. Kiusamisjuhtumite lahendamist takistavate teguritena nimetati tugipersonali puudumist ja oskuste ja teadmiste puudumist selle kohta, kuidas juhtumeid lahendada.

Varasemalt on leitud, et peale KiVa aastat tundsid õpetajad kiusamisjuhtumite lahendamise osas ennast kindlamalt võrreldes kontrollkooli õpetajatega (Ahtola, Haatala, Kärnä, Poskiparta & Salmivalli, 2012). Käesolev uurimus kinnitas varasemalt leitud. Tuli välja, et KiVa tiimide liikmed tundsid, et programm on andnud väga suure toe kiusamise ennetamise ja ka kiusamisjuhtumite lahendamise osas.

Selgus, et intervjueritud KiVa-tiimide liikmete arvates vanemate õpilastega ei ole KiVa nii tõhus kui algkooli õpilastega. Seda sama on leitud ka varasemalt – nii Olweuse kiusamist ennetav programm, kui ka KiVa programm on tõhusamad algkooliõpilastega (Yeager, Fong, Lee and Espelage, 2015).

Kiusamine jaguneb neljaks – sõnaline kiusamine, füüsiline kiusamine, kaudne kiusamine ja küberkiusamine (KiVa kiusamisvaba kooli..., s.a). Antud uurimusest tuli välja, et kiusamise vormidest esines koolides nii sõnalist kui ka füüsilist kiusamist. Probleemiks oli ka küberkiusamine ning kaudne kiusamine.

KiVa koolides vestlustel osalenud kiusajate ja ohvrite hinnangul võib juhtumite lahendamise vestlusi pidada edukaks, seda on leitud varasemalt (Treial, 2014). Antud uurimusestki tuli välja, et KiVa tiimide liikmed peavad vestluseid tõhusaks. Uurimuse valimist poole moodustasid koolid, kus õpilaste hinnangud vestluste tõhususele olid Eestis KiVa programmi kastajatest kõige kõrgemad, seega vestluste tõhusus kõrge. Ka teistes koolides, kus õpilasküsitluste tulemused nii head ei olnud, pidasid KiVa tiimide liikmed vestlusi suuremas osas tõhusateks.

Varasemalt on leitud, et kiusamisjuhtumite lahendamise osas oli erinevus vanuseastmeti - vastanduv meetod töötas paremini 7.-9. klassi õpilastega ja lühemat aega kestnud kiusamisjuhtumite puhul, mitte vastanduv meetod töötas paremini 1.-6. klassi õpilastega ja pikemat aega kestnud kiusamisjuhtumite puhul (Garandea et al., 2014). Antud uurimusega varasemat nii selgelt kinnitada ei saa. Kõige rohkem kasutati mittevastanduvat strateegiat, ent kasutati ka vastanduvat strateegiat ja kombineeritud meetodit. Kooliti olid arvamused erinevad, milline meetod mingis vanuseastmes kõige paremini toimis. Lahendusviisi valik sõltus konkreetsest lapsest ja konkreetsest juhtumist.

Varasemate uurimustega on leitud, et kiusamisjuhtumite ennetamiseks klassis tuleb tegeleda ka kõrvalseisjatega (Smith, 2014; Salmivalli 2014; Garandea, Lee, Salmivalli, 2014). KiVa programmi üks osa ongi tegelemine kaasõpilastega (Salmivalli, 2010). Kõrvalseisjad kas julgustavad kiusajat oma käitumist jätkama, astuvad välja ohvri kaitseks või jäävad passiivseks jälgijaks (Garandea, Lee, Salmivalli, 2014). Koostöö kaasõpilastega sujus uuritavate hinnangul kenasti. Kaasõpilased oskasid tänu KiVa tundidele kiusamist märgata ja informeerisid sellest õpetajat. Kaasõpilastest oli kiusamisjuhtumite lahendamiselgi abi. Kaasõpilasi kutsuti nt vestlusele kiusajatega, et nad annaksid objektiivset infot. Selline kaasõpilaste kaasamine aga KiVa juhtumite lahendamise mudelitesse ei kuulu ja võib osutada riskantseks, kuna kiusajad võivad ka nende kaasõpilaste üle mõju omada.

Lapsevanemad saavad olla kiusamise ennetamisel ja kiusamisjuhtumite lahendamisel suureks abiks koolidele (Smith, 2016). Koostöö lapsevanematega kujunes tiimi liikmete hinnangul erinevalt. Oli näiteid, kus lapsevanem tegi juhtumi lahendamisel koostööd ja tänas juhtumist teatamise eest. Ent oli ka näiteid selle kohta, et kõik lapsevanemad ei soovinud koostööd teha. Mõnes koolis ei teavitatudki lapsevanemat kiusamisjuhtumist, uuritavad tõdesid, et see on tulevikku silmas pidades üks arenemise koht – lapsevanema teavitamise süsteem tuleks läbi mõelda. Varasemate uurimustega on leitud, et vanemad peaksid olema kiusamise vastastesse programmidesse kindlasti kaasatud, sest läbi programmide saavad nad teada, kui suurt rolli nad lapse ohvriks või kiusajaks olemises mängivad (Gómez-Ortiz, Romera, & Orega-Ruiz, 2016).

Varasemalt on leitud, et klassides, kus õpilased tajuvad selgelt õpetajate taunivat suhtumist kiusamisse ja näevad nende pingutusi kiusamise lõpetamiseks, on vähem kiusamist (Saarento, Kärnä, Hodges, & Salmivalli, 2013). Käesolevast uurimusest selgus, et koostöö klassijuhatajatega sujus kenasti. Klassijuhatajad informeerisid juhtumist KiVa tiimi ja KiVa tiim informeeris klassijuhatajat toimunust. Kiusamisjuhtumi lahendamise juures klassijuhatajaid enamasti ei olnud, kuigi juhtumite lahendamise mudelites on sammuna sees see punkt, et tiim annab klassijuhatajale ohvri käest saadud soovitusel potentsiaalsete kaitsjate kohta klassis ja klassijuhataja arutab nende võimalike kaitsjate-kaasõpilastega, kuidas nad ohvrit klassis toetada saaks. Uuritavad tõid välja, et edaspidi võiks klassijuhatajaid kaasata ohvritele ja/või kiusajatele toetajate määramises. Juhtumite lahendamise mudelites on sammuna sees punkt, et tiim annab klassijuhatajale ohvri käest saadud soovitusel potentsiaalsete kaitsjate kohta klassis ja klassijuhataja arutab nende võimalike kaitsjate-kaasõpilastega, kuidas nad ohvrit klassis toetada saaks. Selgus, et osades koolides toetajate süsteem juba toimus.

Antud uurimus keskendus kolmele koolile, kus 2015/2016 aasta õpilasküsitluse järgi õpilaste hinnangud vestluste tõhususele olid kõrged ja kolme kooli, kus õpilaste hinnangud vestluste tõhususele olid madalad. Intervjuude põhjal selgus, et KiVa tiimid teevad kõigis kuues koolis kiusamise ennetamiseks ja juhtumite lahendamiseks tööd. Programmi peetakse vajalikuks. Tänu KiVa tundidele on nii õpilased kui ka õpetajad teadlikumad sellest, mis on kiusamine. Niisamuti osatakse KiVa koolides lahendada kiusamisjuhtumeid. Kõigis

uuritavates koolides kõiki juhtumeid vaid KiVa programmiga lahendada ei õnnestunud, sellistel juhtudel otsiti lahendeid väljastpoolt maja nt Politseist, Rajaleidja keskusest aga ka psühhiaatritelt ja lastekaitse spetsialistidelt. Osades koolides nähti kooliväliste instantsidega koostöö tegemist edaspidise arengu mõttes vajalikuna. Niisamuti tunnistasid tiimide liikmed, et erivajadustega õpilastega KiVa programmi juhtumite lahendamise mudelid nende koolis hästi ei toiminud.

Uuritavad koolid olid erinevas suuruses ja programmi kasutanud erineva aja. Kolmes koolis oli programm kasutusel olnud juba kolm aastat ja kolmes uuritavas koolis vaid aasta. Koolide, kus programm juba kolm aastat kasutusel oli olnud, KiVa tiimide liikmed, olid vilunud ja ei osanud öelda, mida edaspidi juhtumite lahendamisel teisiti teha võiks. Samas nendes koolides, kus programm oli kasutusel olnud vaid aasta, arvasid tiimide liikmed, et edaspidi tuleks mõelda toetajate süsteemile - ohvrile ja kiusajale võiks määrata toetajad, niisamuti võiks teha rohkem koostööd kooliväliste instantsidega (Politsei, Rajaleidja jne)

Lapsevanemate teavitamise osas olid erinevate koolide tiimide liikmed erineval seisukohal. Enamikes koolides teavitati lapsevanemaid. Oli mõningaid juhuseid, kus lapsevanemad keeldusid koostööst. Oli ka juhuseid, kus kool vanemale ei teatanud, sest arvati, et lihtsam on asja lahendada koolis. Selline tegutsemisviis võib aga minna vastuollu lapsevanemate õigusega saada teadlikuks tema last puudutavast. Valdav osa intervjueeritavatest oli siiski seisukohal, et kiusajate ja ohvrite vanemaid tuleks teavitada ja see süsteem täpselt läbi mõelda, kuidas teavitada.

Töö autori jaoks joendus tööst selgelt välja see, et tiimil on oluline teha koostööd, mida suurendavad ühised kokkusaamised ja arutelud. Väärtustati ühist paika pandud kokku saamise aega. Niisamuti peeti oluliseks koostööd klassijuhatajatega, kes on enamasti esimesed inimesed, kes juhtumist teada saavad. Klassijuhataja roll on tiimi juhtumist teavitada, jälgida, kas lepetest peetakse kinni, ka toetajate määramisel ohvrile ja kiusajale saavad klassijuhatajad abiks olla.

Töö autor leiab, et märkimisväärne on see, kui kool on võtnud ette selle sammu ja koolis on kasutusel tõenduspõhine KiVa programm. Seoses kaasava hariduse põhimõttega, mille kohaselt õpivad hariduslike erivajadustega õpilased üldjuhul elukohajärgses tavakoolis, on koolides palju erinevaid ja ka erivajadustega lapsi. See, kui palju erivajadustega lapsi

mingisse kooli satub, on juhuslik. Niisamuti ei ole KiVa tiimide liikmete otsustada kui suur või väike mingi kool on. Uuritavad tõid küll välja, et väiksemas koolis ja kogukonnas on kiusamisega lihtsam tegeleda ja saab kiiresti reageerida, ent Eestis on piisavalt ka suuri koole, kus samuti lapsed haridust omandavad, ka nende laste kiusamisvaba haridustee eest tuleb seista. Uuritavate vastustest selgus, et kiusamise ennetamise ja juhtumite lahendamise kallal tehakse tööd nii suuremates kui väiksemates koolides.

Käesoleva magistritöö tulemustest selgus, et KiVa programm annab KiVa tiimide liikmete arvates koolile olulise tööriista võitluses koolikiusamisega. KiVa ei ole ainus meetod, mis aitaks kiusamisega võidelda, ent KiVa on üks võimalus, mille toel ehitada üles turvalist kooli. Kiusamisvaba Haridustee Liikumise kontseptsiooni rakendamiseks on selle liikmed seadnud eesmärgiks, et aastaks 2020 on kõigis lasteaedades, 90% üldhariduskoolidest ning 30% kutseõppeasutustest rakendunud vähemalt üks teadus- ja tõendus põhine kiusamise ennetusprogramm. Seda eesmärki toetab ka Haridus- ja Teadusministeerium (Kiusamisestvaba haridustee eest, s.a).

Töö piirangud ja praktiline väärtus

Esimese piiranguna võiks välja tuua selle, et enamikus intervjuudes ei osalenud intervjuudel kõik tiimi liikmed. Sel moel on võimalus, et osa infost läks kaduma. Samas elus on ikka nii, et mõned inimesed jäävad ootamatult haigeks või tulevad neil ootamatused ette, seega 100% osalust on võimalik saavutada väga harva.

Uurimuse usaldusväärsuse suurendamiseks võib transkriptsioone saata uuritavatele, et nad saaksid kirja pandu üle lugeda, seda kommenteerida ja täiendada. Creswelli ja Milleri (2000) väitel suurendab selline lähenemine uurimuse usaldusväärsust. Antud töö autor ei pidanud seda õigel hetkel vajalikuks, hiljem oleks aga olnud võimalus, et tiimi liikmed ei mäleta enam täpselt, kuidas juhtumeid 2015/16 õppeaastal lahendati.

Töö piiranguna võib nimetada veel töö autori kogenematust intervjuueerijana. Võimalik, et töö autor reetis kohati oma suhtumist noogutades intervjuude ajal mõningate küsimuste juures kaasa. Olgugi, et pilootintervjuu sai tehtud juhendajaga, kes oskas kõige paremini välja tuua vigu, mida intervjuu ajal tehti. Oleks töö autor siiski võinud teha ühe pilootintervjuu ka mõne KiVa tiimiga. Sel moel oleks saanud harjutada intervjuu läbiviimist grupiga. Edaspidi

oskaks töö autor nimetatud kitsaskohtadega arvestada ja intervjuusid paremini planeerida ja läbi viia.

Veel võiks ühe piiranguna välja tuua selle, et koolid, mille KiVa tiime intervjueriti, olid programmi kasutanud erineva aja. Koolid, kus programm kauem oli olnud, olid suurema tõenäolisusega rohkem kogenud ja nende õpilasküsitluste tulemusedki paremad. Kolm kooli uuritavatest olid programmi kasutanud kolm aastat ülejäänud kolm vaid aasta. Kolmest parimate õpilasküsitluste tulemustega koolist kahes oli KiVa programm olnud kolm aastat. Töö autoril tekkis küsimus, kas on õige võrrelda koole, kus programm on kasutusel olnud kolm aastat koolidega, kus programm on kasutusel olnud vaid aasta? Niisamuti oli väga erinev koolide suurus. Käesolevast uurimusest tuli välja, et uuritavate hinnangul on üheks kiusamisjuhtumite lahendamist soodustavaks teguriks väike kool, kus on kiusamisega lihtsam tegeleda.

Käesoleva magistritöö praktiliseks väärtuseks saab pidada mitmete KiVa tiimide kogemuste ja arvamuste väljaselgitamist, mida varasemalt uuritud ei ole. Käesolevas töös on uuritud kuue kooli KiVa tiimide kogemusi. Kuna käesoleva töö autor kuulub ka ise KiVa tiimi, siis võib oma kogemusele tuginedes väita, et mitme uurimisküsimuse osas ühtivad autori kogemused uuritavate kogemustega.

Edaspidi saaks käesoleva töö tulemusi aluseks võttes läbi viia suuremahulisema uurimuse ja uurida töös ilmnunud tulemuste kehtivust suurema valimi puhul, niisamuti võiks kaaluda kvalitatiivse ja kvantitatiivse uurimuse kombineerimist.

Kokkuvõte

Koolikiusamine on tõsine probleem paljudes riikides (Aasvee et al., 2012; Currie et. al, 2012; Ttofi, Farrington & Lösel, 2014). Eestigi ei ole koolikiusamisest puutumata - 22% Eesti lastest on kogenud koolikiusamist, 17% on ise teisi kiusanud (Markina & Zarkovski, 2014). Soomes on koolikiusamist kogenud õpilasi kahes nooremas vanuserühmas Eestist ligikaudu kaks korda vähem (Aasvee et al., 2012).

Uurimused näitavad, et kõige tõhusam on kiusamise vastu võidelda tõendus põhiste kiusamisvastaste meetoditega (Evans, Fraser & Cotter 2014; Garandea, Poskiparta & Salmivalli, 2014; Smith, 2016; Töfi & Farrington, 2011). Üheks efektiivseks tõendus põhiseks kiusamisvastaseks programmiks on kooliterviklik KiVa programm, mille tõhusust on Soomes põhjalikult uuritud (Garandea et al., 2014). KiVa programmi raames asub koolis tööle spetsiaalse ettevalmistuse saanud 3-4 liikmeline KiVa tiim, kes koordineerib kiusamise vähendamise tööd koolis ja lahendab teatavaks saanud kiusamisjuhtumeid. KiVa programmi meetodikaid kasutades on kiusamisjuhtumeid Eesti koolides lahendatud juba 5 aastat, kuid seni on puudunud teaduslikult põhjeldatud ja süstematiseeritud ülevaade juhtumite lahendamise kogemustest, mis aitaks saada paremini aimu KiVa koolides tegelikult tehtavast ning paremini KiVa tiime koolitada.

Käesoleva töö eesmärgiks oli välja selgitada kiusamisjuhtumite lahendamist soodustavad ja takistavad tegurid KiVa tiimide liikmete arvates, KiVa tiimide liikmete arvamus KiVast, kuidas kirjeldavad kiusamisjuhtumite lahendamist KiVa programmiga liitunud koolides KiVa tiimide liikmed, milliseid koostöökogemusi erinevate osapooltega juhtumite lahendamisel on saanud ning mida teeksid KiVa tiimide liikmed juhtumite lahendamisel edaspidi teisiti.

Käesolevas töös kasutati eesmärgipärast valimit, kuhu kuulusid KiVa programmi kasutavate koolide KiVa tiimide liikmed (2-5 inimest ühe kooli kohta). Andmed koguti kuuest koolist – koolid valiti 2015/2016 õppeaasta õpilasküsitluste tulemuste alusel. Valimisse kuulus kolm kooli, kus õpilaste hinnangud vestluste tõhususele olid kõrged ja kolm kooli, kus õpilaste hinnangud vestluste tõhususele olid madalamad. Andmekogumise meetodiks oli poolstruktureeritud intervjuu. Andmekogumise instrumendi aluseks oli töö teoreetiline osa ja uurimisküsimused. Andmete kogumiseks viidi läbi 6 grupiintervjuud ajavahemikus august

2016 - jaanuar 2017. Andmeanalüüsi meetodina kasutati kvalitatiivset induktiivset sisuanalüüs, mis valiti seetõttu, et ei olnud varasemaid teooriaid aluseks võtta. Kõik intervjuud transkribeeriti Voice Walker programmi abiga. Transkribeeritud intervjuud kodeeriti QCAmapi programmi abiga - lähtuvalt uurimisküsimustest leiti ning märgiti andmetöötluskeskkonnas igast intervjuust tähenduslikud üksused ehk koodid. Koodid otsiti uurimisküsimuste kaupa. Sarnased koodid ühendati kokku ühe kategooria alla. Tähenduslikult sarnased koodid jaotati andmeanalüüsi programmis alakategooriatesse. Töö autor pidas uurijapäevikut, mis andis andmeid intervjuude eripärade ja läbiviimisprotsessi kohta.

Juhtumite lahendamist soodustavate teguritena tõid uuritavad välja selle, et väikeses koolis on kiusamist vähem, sellega on lihtsam tegeleda, info liigub kiiremini ja ükski juhtum ei jää liiga kauaks ootele. Uuritavad tõid välja ka selle, et väikeses maakohas ja koolis tunnevad kõik kõiki, teavad tausta ja seetõttu osatakse paremini aidata. Lisaks selgus, et juhtumite lahendamist soodustava tegurina mainisid uuritavad koostöö tegemist koolisisest õpetajatega, kaasõpilastega, ohvrite ja kiusajatega, aga ka koostööd lapsevanematega. Niisamuti nähti juhtumite lahendamist soodustava tegurina kiusamisvastase programmi olemasolu koolis. Juhtumite lahendamist takistava tegurina tõid uuritavad välja tugipersonali puudumise ja teadmiste puudumise kiusamise olemuse ja juhtumite lahendamise kohta.

Arvamused KiVast olid valdavalt positiivsed. Uuritavad tõid välja, et tänu KiVa programmile osatakse koolis kiusamisega paremini toime tulla, arvatakse hästi KiVa tundidest, juhtumite lahendamise mudelitest, KiVa koolitustest. Uuritavad tõid välja, et tänu KiVa programmile on koolis kiusamist vähem, enamik juhtumeid on saanud lahendatud ning õpilasküsitluste tulemused on aasta-aastalt paranenud. Toodi välja ka mõningad negatiivsed aspektid seoses KiVaga. Uuritavad tõid välja, et KiVa juhtumite lahendamise meetoodika abiga ei lahenenud kõik kiusamisjuhtumid nt juhtumid erivajadustega õpilastega, mõned juhtumid vanema kooliastme õpilastega ja keerulisemad juhtumid. Mõningad kiusajad kordusid ühest juhtumist teise.

Kiusamisjuhtumite lahendamise kirjelduse osast selgus, et uuritavates koolides esines KiVa tiimide liikmete väitel kõiki nelja kiusamise vormi: füüsiline, sõnaline, küberkiusamine ja kaudne kiusamine. Uuritavad tõid välja, et ohver tahtis vestlusel rääkida, tundis kergendust, ei tunnistanud alati, et ta on ohver, mõnikord ohver kartis, et asi läheb pärast vestlust hullemaks, ohvrid tahtsid vestlusel ka julgustamist. Vestlusel kiusajaga oli esialgu kiusajate

seas palju tagasi tõrjujaid, lõpuks jõuti teo tunnistamise, lahenduste ja kokkulepeteni. Veel tõid uuritavad välja, et mõned kiusajad kordusid juhtumist juhtumisse ning selle, et raskem oli läbi viia vestluseid vanemate õpilastega, sest nad olid kavalamad. Intervjuudest selgus, et vestlused kiusajate grupiga viidi sageli läbi mitmekesi. Järelvestlused olid uuritavate vastuste põhjal lühikesed kui juhtum oli lahenenud. Uuritavad tõid välja, et kui juhtum ei olnud lõppenud peale esimest vestlust, tehti uus vestlus, kus oldi konkreetsem või kaasati ka lapsevanemad. Uuritavad tõid välja, et kiusamisjuhtumite lahendamisel kasutati dokumenteerimisvorme. Täideti eeluuringu ankeet, vestlus kiusajaga dokumendi vorm, vestlus ohvriga dokumendi vorm, vestluseid kiusajate grupiga alati ei dokumenteeritudki. Selgus, et järelvestluse dokumendile pandi kirja, kas kiusamine oli lõppenud või mitte. Leping kiusajaga allkirjastati.

Intervjueeritavate vastustest selgus, milliseid koostöökogemusi kaasõpilaste, tiimi liikmete, klassijuhatajate ja lapsevanematega kiusamisjuhtumite lahendamisel oli saadud. Positiivsete kogemustena nimetati seda, et klassijuhatajad andsid tiimile kiusamisjuhtumist märku, et koostöö klassijuhatajatega, tiimi liikmetega, kaasõpilastega ja suurema osa lapsevanematega sujus. Negatiivsete kogemustena toodi välja, et oli lapsevanemad, kes süüdistasid kooli, et kool kiusamise lõpetamiseks midagi ei tee, samal ajal polnud need lapsevanemad ise kiusamisjuhtumi kahtlusest kooli informeerinud. Uuritavad tõid negatiivsetena välja ka selle, et esines lapsevanemaid, nii ohvri kui kiusaja poolt, kes keeldusid koostööst.

Intervjueeritavate vastustest selgus, mida teeksid uuritavad edaspidi juhtumite lahendamisel teisiti. Mainiti, et läbi tuleks mõelda vanemate teavitamise süsteem. Oli koole, kus vanemate teavitamine oli väga hästi läbi mõeldud ja oli koole, kus vanemaid ei teavitatudki või teavitati kaootiliselt. Mainiti ka seda, et edaspidi võiks mõelda toetajate süsteemile, see tähendab, et ohvrile ja kiusajale võiks klassijuhataja abiga määrata toetajad. Mõningates koolides see süsteem juba toimus. Uuritavad tõid välja ka selle, et edaspidi võiks keerulisemate juhtumite puhul kaasata professionaale nt politsei, Rajaleidja keskus jne., ka see süsteem toimus osades koolides juba väga hästi.

Vestluste tõhususe osas kõrgete ja madalate tulemustega koolide tiimide liikmete arvamustes juhtumite lahendamist soodustavatest ja takistavatest teguritest, arvamustes kiusamisest, kiusamisjuhtumite lahendamisest, kiusamisjuhtumite lahendamise kirjeldustest,

koostöökogemustest ning sellest, mida võiks juhtumite lahendamisel edaspidi teisiti teha, ei ilmnenud.

Käesoleva magistritöö praktiliseks väärtuseks saab pidada mitmete KiVa tiimide kogemuste ja arvamuste välja selgitamist, mida varasemalt uuritud ei ole.

Summary

The experiences of schools using the KiVa programme in solving cases of bullying

School bullying is a serious problem in many countries (Aasvee et al., 2012; Currie et al. 2012; Ttofi, Farrington & Lösel, 2014). Estonia is not immune to school bullying - 22% of Estonian children have experienced bullying and 17% have bullied others (Markina & Zarkovski, 2014). In Finland, schoolchildren have experienced almost two times less bullying than those in the two younger age groups in Estonia (Aasvee et al., 2012).

Research has shown that the most effective way of combating bullying is through evidence-based anti-bullying methods (Evans, Fraser & Cotter 2014; Garandeau, Poskiparta & Salmivalli, 2014; Smith, 2016; Töf & Farrington, 2011). The school-wide KiVa programme is an efficient evidence-based anti-bullying programme, whose effectiveness has been thoroughly investigated in Finland (Garandeau et al., 2014). Within the KiVa program, a 3-4-member KiVa team, who has been specially trained to work at the school, is in charge of coordinating the bullying work at the school and solving the reported cases of bullying. Using KiVa program methodologies, bullying cases in Estonian schools have been solved for 5 years, but so far there has not been a systematic overview of case management experiences that would help to better understand the reality of KiVa schools and better train KiVa teams.

The purpose of this thesis was to identify the factors that promote and hinder the solution of cases of bullying in the opinion of the members of KiVa teams, the opinion of KiVa team members of the KiVa programme, how the members of KiVa teams describe the solution of cases of bullying at the schools that have joined the KiVa programme, what kind of experience they have gained in cooperating with various parties in solving and what the members of the KiVa teams would otherwise make in the case of resolving the cases.

A targeted sample was used in this thesis, which included members of the KiVa teams of the schools using the KiVa programme (2-5 people per school). Data were collected from six schools, which were selected in the 2015/2016 study year on the basis of student survey results. There were three schools in the sample, where students rated the effectiveness of the interviews as high, and three schools where students rated the effectiveness of the interviews as low. Semi-structured interview was the data collection method used. The data collection

instrument (interview) was based on the theoretical part of the thesis and on research questions. Six group interviews were carried out for data collection purposes from August 2016 to January 2017. Qualitative inductive content analysis was used as the data analyze technique, which was chosen because there were no previous theories that could have been used as the basis. All interviews were transcribed using the Voice Walker programme. The transcribed interviews were coded with the help of the QCAmap program – meaningful units or codes from each interview were found and noted in the data processing environment according to the research questions. The codes were found on the basis of the research questions. Similar codes were merged into one category. Significantly similar codes were divided into subcategories in the data processing programme. The author of the thesis kept a researcher's diary, which provided data on the specifics of the interviews and the process of conducting them.

The factors that helped to solve cases revealed that there is less bullying in small schools, it is easier to deal with, information is moving faster, and no case will be put on hold for too long. The surveyed persons also pointed out that everyone knows everyone in small villages and schools, people know each other's backgrounds and helping others is therefore easier. It also became evident that the surveyed persons mentioned cooperation with teachers, other students, the victims and the bullies as well as cooperation with parents as the factors that helped solve cases. The existence of an anti-bullying programme at the school was also regarded as a factor that helps solve cases of bullying. The factors that hinder the solution of cases that were highlighted by the surveyed persons are the lack of support staff and knowledge about the essence of bullying and about the solution of cases.

Opinions of KiVa were predominantly positive. The surveyed persons pointed out that the KiVa programme helped them cope better with bullying at school and they have a high opinion of KiVa lessons, the models for solution of cases and KiVa training. The surveyed persons pointed out that there is less bullying at schools due to KiVa, most cases have been solved, and the results of student surveys have improved year after year. Some negative aspects were also identified in relation to KiVa. The surveyed persons pointed out that not all cases of bullying were resolved with the help of the KiVa programme, such as cases involving students with special needs, senior students and more complicated cases. Some bullies were the same from one incident to another.

The description of the solution of cases of bullying revealed that according to the members of KiVa teams, all four forms of bullying were present at the researched schools: physical, verbal, cyberbullying and indirect bullying. The surveyed persons highlighted that the victims wanted to speak during the interviews, they felt relieved and did not always admit they were victims. The surveyed persons also pointed out that in some cases, the victim feared that things would get even worse after the interview and wanted to be encouraged during the interview. During the interviews with bullies, many of them denied their actions, but finally admitted them, and solutions and agreements were reached. The surveyed persons also highlighted that some bullies were the same from case to case and it was difficult to carry out interviews with older students, as they were smarter. It became evident that interviews with bullies were often carried out by several people. According to the responses of surveyed persons, follow-up interviews were short if the case had been solved. The surveyed persons pointed out that forms of documentation were used to solve cases of bullying. A preliminary questionnaire, an interview with bully form and an interview with victim form were filled in, whilst interviews with groups of bullies were not always documented. The fact whether or not bullying had ended was noted in the follow-up interview form. The agreement with the bully was signed.

The responses of the interviewees described cooperation experiences with fellow students, team members, class teachers and parents they had gained when solving cases of bullying. A positive experience they mentioned was that class teachers notified the team about bullying and that cooperation with class teachers, team members, fellow students and most parents went well. The negative experiences they highlighted were the fact that there were parents who accused the school of not doing anything to stop bullying, whilst these parents themselves had not informed the school about their suspicions of bullying. The surveyed persons also pointed out that there were parents, both of the victim and of the bully, who refused to cooperate.

The responses of the interviewees revealed what they would do when solving future cases. They also stated that the system of informing parents should be given more thought. There were schools where the ways of informing parents had been very well thought out as well as schools where parents were informed chaotically or not at all. They also mentioned that a system of supporters could be considered in the future, i.e. the class teacher could

appoint supporters for the victim and the bully. This system was already in place at some schools. The surveyed persons also pointed out that professionals, such as the police, *Rajaleidja* counselling centres, etc., could be included in more complicated cases in the future and this system was already working successfully at some schools as well.

There were no clear differences in the opinions of team members of high and low-performing schools about the effectiveness of the interviews about the factors that support and hinder the solution of cases, bullying as a phenomenon, solution of cases of bullying, descriptions of cases of bullying, cooperation and what could otherwise be done in the case resolution.

The practical value of this Master's Thesis is in identifying the experiences and opinions of several KiVa teams, as they have not been studied before.

Tänuõnad

Täna uuringus osalenud koolide KiVa tiimide liikmeid, kes osalesid intervjuudel. Niisamuti tänan koolide kontaktisikuid, kes andsid loa selleks, et nende kool saaks uuringus osaleda. Eriti tänan oma juhendajat Kristiina Treialit, kes oli nõus osalema pilootuuringus ja oli ka kaaskodeerijaks. Suuresti tänu juhendajale oldi nõus mind ka uuritavates koolides vastu võtma. Lisaks tänan Kristi Palki, kes oli mulle toeks QCMap programmiga tutvumisel ning andis nõu ka kvalitatiivse uurimustöö kirjutamise osas. Tänu väärivad ka mu pereliikmed, kes minu magistr töö kirjutamise ajal mulle toeks olid. Veel tänan Kadi Pajut, kelle eeskujul ning nõuannete toel ma magistrantuuri üldse sisse astusingi. Ning kõige viimasena tänan Sillaotsa Kooli direktorit ning õpetajaid, kes võimaldasid mul ka tööajast magistr töö kirjutada. Tänu Sillaotsa Koolile sain ka ise praktilise kogemuse KiVa tiimi kuulumise ja Kiusamisvaba Kooli liikmeks olemisega.

Autorluse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud, lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

23.04.2018

Liina Aan

Kasutatud kirjandus

- Abel, M. (2018, 19. veebr). Viis aastat KiVa programmi Eesti koolides. *Õpetajate leht*.
Külastatud aadressil <http://opleht.ee/2018/02/viis-aastat-kiva-programmi-eesti-koolides/>
- Aasvee, K., Eha, M., Härm, T., Liiv, K., Oja, L. & Tael, M. (2012). Eesti kooliõpilaste tervisekäitumine. 2009/2010 õppeaasta Eesti HBSC uuringuraport. Tallinn: Tervise Arengu Instituut. Külastatud aadressil
http://www.tai.ee/et/terviseandmed/uuringud?limit=10&filter_catid=0&filter_year=0&filter_pubid=0&filter_languageid=0&filter=hbsc&filter_order=p.publish_year&filter_order_Dir=DESC
- Ahtola, A., Haatala, A., Kärnä, A., Poskiparta, E. & Salmivalli, C. (2012). For children only? Effects of the KiVa antibullying program on teachers. *Teaching and Teacher Education*, 28, 851-859.
- Bouman, T., M. van der Meulen, F. A. Goossens, T. Olthof, M. M. Vermande, and E. A. Aleva. (2012). Peer and Self-reports of Victimization and Bullying: Their Differential Association with Internalizing Problems and Social Adjustment. *Journal of School Psychology*, 50(6), 759-774.
- Burger, C., Strohmeier, D., Spröber, N., Bauman, S., & Rigby, K. (2015). How teachers respond to school bullying: An examination of self-reported intervention strategy use, moderator effects, and concurrent use of multiple strategies. *Teaching and Teacher Education*. 51(10), 191- 202. Külastatud aadressil
<http://dx.doi.org/10.1016/j.tate.2015.07.004>
- Creswell, J.W., & Miller, D.L. (2000). Determining Validity in Qualitative Inquiry. *Theory in Practice*, 39(3), 124-130.
- Currie, C., Zanotti, C., Morgan, A., Currie, D., De Looze, M., Roberts, C., ... Barnekow, V. (Eds.) (2012). Social determinants of health and well-being among young people. Health behaviour in school-aged children (HBSC): International report from the 2009/2010 survey. *Health Policy for Children and Adolescents*, 6. Külastatud aadressil
http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0007/167281/E96444_part1.pdf?ua=1.
- Elo, S., & Kyngas, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing*, 62 (1), 107-115.

- Evans, C. B. R., Fraser, M. W., & Cotter, K. L. (2014). The effectiveness of schoolbased bullying prevention programs: A systematic review. *Aggression and Violent Behavior*, 19(5), 532–544. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.avb.2014.07.004>
- Farrington, D. P., Lösel, F., Ttofi, M. M., & Theodorakis, N. (2012). *School bullying, depression and offending behaviour later in life: An updated systematic review of longitudinal studies*. Stockholm, Sweden: Swedish National Council for Crime Prevention.
- Garandeau, C. F., Lee, I. A., Salmivally, C. (2013). Differential effects of the KiVa anti-bullying program on popular and unpopular bullies. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 35, 44-50.
- Garandeau, C. F., Poskiparta, E., & Salmivalli, C. (2014). Tackling acute cases of school bullying in the KiVa anti-bullying program: A comparison of two approaches. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 42(6), 981–991. Külastatud aadressil <http://dx.doi.org/10.1007/s10802-014-9861-1>
- Gómez-Ortiz, O., Romera, E. M., & Ortega-Ruiz, R. (2016). Parenting styles and bullying: The mediating role of parental psychological aggression and physical punishment. *Child Abuse & Neglect*, 51, 132–143. Külastatud aadressil <http://dx.doi.org/10.1016/j.chiabu.2015.10.025>
- Haataja, A., Voeten, M., Boulton, A., J., Annarilla, A., Poskiparta E., Salmivalli, C., (2014). The KiVa antibullying curriculum and outcome: Does fidelity matter? *Journal of School Psychology*, 52, 479-493.
- Hanish, L. D., & Guerra, N. G. (2002). A longitudinal analysis of patterns of adjustment following peer victimization. *Development and Psychopathology*, 14, 69-89.
- Hirsjärvi, S., & Hurme, H. (2006). *Tutkimushaastattelu, IV*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Houghton, S. J., Nathan, E., & Taylor, M. (2012). To bully or not to bully, that is not the question: Western Australian early adolescents` in search of a reputation. *Journal of Adolescent Research*, 27, 498-522.
- International Survey of Children`s Well-Being. (2013-2014). Children`s views on their lives and well-being in 15 countries. *Children`s World*. Jacobs foundation. Külastatud aadressil

- http://www.isciweb.org/_Uploads/dbsAttachedFiles/ChildrensWorlds2015-FullReport-Final.pdf
- Intervjuu* (s.a). Külastatud aadressil <http://intervjuu.weebly.com/intervjuu-tuumluumlbid-ja-meetodid.html>
- Jaques, D. (2000). *Learning in groups*. Third Edition. London: Kogan Page.
- Juvonen, J., S. Graham, S., Schuster, M. A. (2003) *Bullying Among Young Adolescents: The Strong, the Weak, and the Troubled*. USA. Külastatud aadressil www.pediatrics.org/cgi/content/full/112/6/1231
- Kiusamisvaba haridustee kontseptsioon* (2017). Tartu. Külastatud aadressil: https://www.hm.ee/sites/default/files/kiusamisvaba_haridustee_kontseptsioon.pdf
- KiVa kiusamisvaba kooli programm (s.a). *Miniõpik lapsevanematele*. Kiusajaks või ohvriks võib sattuda iga laps. Külastatud aadressil http://www.kivaprogram.net/ee_lapsevanematele/mobile/index.html#p=18
- KiVa programmi Eesti kodulehekül* (s.a). Külastatud aadressil http://www.kivaprogram.net/estonia/sa_kiusamise_vastu/missioon_ja_tegevused
- KiVa programmi rahvusvaheline kodulehekül* (s.a) Külastatud aadressil <http://www.kivaprogram.net/>
- Kokko, K., and L. Pulkkinen. (2000). Aggression in Childhood and Long-term Unemployment in Adulthood: A Cycle of Maladaptation and Some Protective Factors. *Developmental Psychology* 36(4),463–472.
- Kowalski, R. M., Giumetti, G. W., Schroeder, A. N., & Lattanner, M. R. (2014). Bullying in the digital age: A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth. *Psychological Bulletin*, 140(4). Külastatud aadressil <http://dx.doi.org/10.1037/a0035618>
- Kõiv, K. (2002). Koolivägivalla mitu palet. A. Tikerpuu (Toim.), *Eesti lastekaitse Liidu konverents „Ei vägivallale“*. Konverentsi materjalid (lk 9-21). Lastekaitse Liit.
- Kõiv, K. (2006). *Kiusamiskäitumise mitu tahku: õpilastevaheline kiusamine, õpilaste kiusamine õpetajate poolt, õpetaja kiusamine õpetajate poolt ning õpetajate kiusamine kooli personali ja lapsevanema poolt* (lk 15-47). Tartu: Vali press
- Laherand, M.-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Infotrükk.

Lastekaitseeadus. (2014) *Riigi Teataja*. Külastatud aadressil:

<https://www.riigiteataja.ee/akt/128112017019>

Markina, A. Zarkovski, B. (2014). Laste hälbiv käitumine Eestis (ISR-3). *Kriminaalpoliitika uuringud*. Tallinn. Külastatud aadressil <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/isrd>

Mayring, P. (2000). Qualitative Content Analysis. *Forum Qualitative Sozialforschung/ Forum: Qualitative Social Research*, 1(2), Art. 20. Külastatud aadressil

<http://nbnresolving.de/urn:nbn:de:0114-fqs0002204>

Mayring, P. (2014). *Qualitative content analysis. Theoretical foundation, basic procedures and software solution*. Külastatud aadressil

http://www.ssoar.info/bitstream/handle/document/39517/ssoar-2014-mayringQualitative_content_analysis_theoretical_foundation.pdf?sequence=1

McLellan, E., MacQueen, K. M., & Neidig, J. L. (2003). Beyond the Qualitative Interview: Data Preparation and Transcription. *Field methods*, 15 (1), 63-84

Nishina, A., and J. Juvonen. (2005). Daily Reports of Witnessing and Experiencing Peer Harassment in Middle School. *Child Development* 76(2), 435–450

Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Cambridge, MA: Blackwell

Olweus, D. (2004). The Olweus Bullying Prevention Programme: Design and implementation issues and a new national initiative in Norway. In P. K. Smith, D. Pepler, & K. Rigby (Eds.), *Bullying in schools: How successful can interventions be?*, 13–36. Külastatud aadressil <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511584466.003>

Olweus, D. (2013). School bullying: Development and some important challenges. *Annual Review of Clinical Psychology*, 9, 751–780. Külastatud aadressil <http://dx.doi.org/10.1146/annurev-clinpsy-050212-185516>

Osborne, J., & Collins, S. E. (2001). Pupils' views of the role and value of the science curriculum: a focus-group study. *International Journal of Science Education*, 23(5), 441-467.

Paron, K. (2014, 17. okt). Lõimigem kiusamisvastased programmid kooli väärtuskasvatusse. *Õpetajate leht*. Külastatud aadressil <http://opleht.ee/18317-loimigem-kiusamisvastased-programmid.kooli.vaartuskasvatusse/>

- Pikas, A. (2002). New developments of the Shaerd Concern Method. *School Psychology International*, 23 (3), 307-336.
- Ploeg, R., Steglich C. and Veenstra R. (2016) The support group approach in the Dutch KiVa anti-bullying programme: effects on victimisation, defending and well-being at school. *Educational Research*. 58(3), 221-236
- Progressum kooolitus (s.a). Aadressil: <http://www.progressum.ee/index.html>
- Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus. (2010) § 44, lõige 1. Vaimse ja füüsilise turvalisuse tagamine koolis. *Riigi Teataja*, Külastatud aadressil: <https://www.riigiteataja.ee/akt/113122013021>
- Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus. (2010) § 58, lõige 3, punkt 8. Tugi ja mõjutusmeetmete rakendamine õpilase suhtes. *Riigi Teataja*, Külastatud aadressil: <https://www.riigiteataja.ee/akt/113122013021>
- Põhikooli riiklik õppekava (2011). § 2, lõige 3. Põhihariduse alusväärtused. *Riigi Teataja*. Külastatud aadressil: <https://www.riigiteataja.ee/akt/114022018008>
- Põhikooli riiklik õppekava (2011). Paragrahv 44, lõige 4, punkt 2 Pädevused. *Riigi Teataja*. Külastatud aadressil: <https://www.riigiteataja.ee/akt/114022018008>
- Reintjes, A.H.A., Kamphuis, J.H., Prinzie, P.& Telch, M.J. (2010). Peer victimization and internalizing problems in children: A meta-analysis of longitudinal studies. *Child Abuse & Neglect*, 34, 244-252.
- Rivers, I., V. P. Poteat, N. Noret, and N. Ashurst. (2009). Observing Bullying at School: The Mental Health Implications of Witness Status. *School Psychology Quarterly* 24(4), 211–223
- Saarento, S., Kärnä, A., Hodges, E. V., & Salmivalli, C. (2013). Student-, classroom-, and school-level risk factors for victimization. *Journal of School Psychology*, 51(3), 421–434. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.jsp.2013.02.002>
- Salla, J., Surva, L., Ilves, K., Soo ja K., Reinomägi, A. (2013). Laste heaolu. J. Heinsaar (Koost.). *Statistikaameti kogumik*, lk 1-84. Tallinn: Ofset OÜ.
- Salmivalli, C. (2010). Bullying and the peer group: A review. *Agression and Violent Behaviour*, 15, 112-120.

- Salmivalli, C., Kärnä, A., Poskiparta, E. (2011). Counteracting bullying in Finland: The KiVa Program and its effects on different forms of being bullied. *International Journal of Behavioral Development*, 35(5), 405-411.
- Sharp, S., Smith, P. K. (2004). Võitlus koolikiusamisega. *Juhised turvalise koolikeskkonna loomiseks. XXI sajandi kool*. Haridus – ja Teadusministeerium. El Paradisio. 13-16
- Smith, P. (2016). Kiusamisvastane sekkumine koolis. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, nr 4(2), 118–141. Külastatud aadressil http://eha.ut.ee/wp-content/uploads/2016/10/7_06a_smith.pdf
- Smith, P. L. & Shrp, S. (1994) *School bullying: Insights and perspectives*. London, UK: Routledge.
- Soo, K. (2017, 30. juuni). Laste kehaline karistamine jäägu minevikku. *Sirp*. Külastatud aadressil <http://www.sirp.ee/s1-artiklid/c9-sotsiaalia/laste-kehaline-karistamine-jaagu-minevikku/>
- Soo, K., Lukk, M., Ainsaar, M., Beilmann, M., Tamm, G., Espenberg, K., Murakas, R., Arak, T., Aksen, M., Vahaste-Pruul, S., Kutsar, D. (2015). *Laste ja noorte seksuaalse väärkohtlemise leviku uuring*. Tartu: Tartu Ülikool. Külastatud aadressil http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/laste_ja_noorte_seksuaalse_vaarkohtlemise_leviku_uuring_2015_0.pdf
- Strömpl, J., Selg, M., Soo, K. ja Sahverdov-Zarkovski, B. (2007). *Eesti teismeliste vägivallatõlgendused*. Uuringuraport. Sotsiaalministeeriumi toimetised nr 3
- Takizawa, R., Maughan, B., & Arseneault, L. (2014). Adult health outcomes of childhood bullying victimization: Evidence from a five-decade longitudinal British birth cohort. *American Journal of Psychiatry*, 171(7), 777–784. Külastatud aadressil <http://dx.doi.org/10.1176/appi.ajp.2014.13101401>
- Teadustöö eetika* (s.a). Aadressil: <http://www.eetika.ee/et/teaduseetika/teadustoo>
- TORE tugiõpilasliikumine* (s.a). Külastatud aadressil: <http://www.tore.ee/index.php?id=20>
- Treial, K. (2014). *KiVaTM kiusamisvastase programmi pilootuuring Eestis – esmane kokkuvõte*, SA Kiusamise Vastu. Külastatud aadressil http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/rask_r._ulevaade_kiva_piloot-tulemustest.pdf

- Treial, K., (2016). KiVa kiusamisvastase programmi prooviuring Eestis: kaheaastase klaster-randomiseeritud kontrollkatse tulemused. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 4(2), 191–222. Külastatud aadressil: <http://ojs.utlib.ee/index.php/EHA/article/viewFile/13126/8202>
- Tropp, K., Saat, H. (2010). Õpilaste suhted eakaaslastega ja täiskasvanutega ja sotsiaalsete oskuste areng. *Õppimine ja õpetamine esimeses ja teises kooliastmes*. EV Haridusministeerium. 61-87. Külastatud aadressil <https://www.hm.ee/sites/default/files/edukoraamatkaanega.pdf>
- Ttofi, M. M., & Farrington, D. P. (2011). Effectiveness of school-based programs to reduce bullying: A systematic and meta-analytic review. *Journal of Experimental Criminology*, 7(1), 27–56. Külastatud aadressil <http://dx.doi.org/10.1007/s11292-010-9109-1>
Külastatud aadressil <http://dx.doi.org/10.1016/j.appdev.2014.11.005>
- Ttofi, M. M., Farrington, D. P., & Lösel, F. (2012). School bullying as a predictor of violence later in life: A systematic review and meta-analysis of prospective longitudinal studies. *Aggression and Violent Behavior*, 17, 405–418
- Ttofi, M. M., Farrington, D. P. and Lösel F. (2014). Interrupting the Continuity from School Bullying to Later Internalizing and Externalizing Problems: Findings from Cross-national Comparative Studies. *Journal of School Violence*, 13(1), 1–4.
- Tubbs, S.L., Moss, S. (2000). *Human Communication*. Eight Edition. McGraw-Hill Higher Education, (lk 271)
- Vaiksoo, T. (2010). *Koolivägivalla ning kiusamise ennetamisele ja vähendamisele suunatud tegevused Eesti koolide dokumentides*. Tartu Ülikool. Külastatud aadressil: http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/15259/vaiksoo_KL.pdf?sequence=1
- Vägivalla ennetamise strateegia aastateks 2015–2020* (2015). Külastatud aadressil <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/vagivalla-vahendamise-arengukava/vagivalla-ennetamise-strateegia-2015-2020>.
- Warden, D., and S. MacKinnon. (2003). Prosocial Children, Bullies and Victims: An Investigation of their Sociometric Status, Empathy and Social Problem-solving Strategies. *British Journal of Developmental Psychology*, 21(3), 367–385.

- Werth, J. M., A. B. Nickerson, A. M. Aloe, and S. M. Swearer. (2015). Bullying Victimization and the Social and Emotional Maladjustment of Bystanders: A Propensity Score Analysis. *Journal of School Psychology*, 53(4), 295–308.
- Wong, D. S. W., Cheng, C. H. K., Ngan, R. M. H., & Ma, S. K. (2011). Program effectiveness of a Restorative Whole-School Approach for tackling school bullying in Hong Kong. *International Journal of Offender Therapy & Comparative Criminology*, 55(6), 846–862. Külastatud aadressil <http://dx.doi.org/10.1177/0306624X10374638>
- Yeager, D. S., Fong, C. J., Lee, H. Y., & Espelage, D. L. (2015). Declines in efficacy of anti-bullying programs among older adolescents: Theory and a three-level metaanalysis. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 37, 36–51. Külastatud aadressil <http://dx.doi.org/10.1016/j.appdev.2014.11.005>
- ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon (2013). Välisministeeriumi kodulehekül. Külastatud aadressil: <http://vm.ee/et/uro-inimoiguste-ulddeklaratsioon>
- Õunapuu, L. (2012). *Valimid kvantitatiivsetes ja kvalitatiivsetes uurimustes*. Külastatud aadressil http://www.eope.ee/_download/euni_repository/file/3402/sisupakett3.zip/index.html
- Õunapuu, L. (2014) *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu: Tartu Ülikool.

Lisa 1. Intervjuu

Planeeritud kestvus: kuni 1 tund ühe intervjuu kohta.

Tere!

Minu nimi on Liina Aan. Olen Tartu Ülikooli hariduskorralduse magistrant. Minu magistritöö juhendaja on Kristiina Treial. Palun Teie abi seoses oma magistritööga. Nimelt teen uurimust KiVa programmi kohta ja intervjuueerin KiVa tiime, et kaardistada teie kogemusi kiusamisjuhtumite lahendamise protsessi kohta. Andmeid kasutan ainult teaduslikul otstarbel ja üldistatud kujul. Teie antud vastused on konfidentsiaalsed, ühegi õpetaja ega kooli nime andmestikus ning lõputöös ei kajastu.

1. Sissejuhatus

1.1 Kui tõsine probleem on koolikiusamine Eesti koolides Teie hinnangul?

1.1.1 Kust selline arvamus tuleb?

1.2 Milliseks hindate õpetajate ja kooli personali oskuseid kiusamisjuhtumite lahendamisel Eesti koolides üldiselt?

1.1.2 Palun põhjendage

1.3 Kui palju õpilasi õpib Teie koolis?

1.4 Kui kaua olete õpetajana töötanud?

1.5 Mis on teie amet koolis?

2. Kiusamisjuhtumid

2.1 Milline kiusamise juhtumitesse sekkumise strateegia oli teie tiimis kasutusel – vastanduv vs mittevastanduv või kasutasite erinevate juhtumite puhul erinevat strateegiat?

2.2 Mitu kiusamisjuhtumit tuli lahendada KiVa tiimil sel õppeaastal Teie koolis?

2.3 Millised kiusamisjuhtumid tuli kõige sagedamini lahendada (füüsiline, sõnaline (hüüdnimed), tõrjumine, ähvardamine, rassism, küberkiusamine vm)?

3. Vestlus ohvriga

3.1 Meenutage palun vestluseid ohvriga. Milliseid kogemusi saite?

3.2 Milline on olnud ohvrite koostöövalmidus?

4. Vestlus kiusajaga/kiusajatega

4.1 Meenutage palun vestluseid kiusajaga/kiusajatega. Milliseid kogemusi saite?

4.2 Milline on olnud kiusajate koostöövalmidus?

5. Järelvestlus ohvriga

5.1 Meenutage järelvestluseid ohvriga. Milliseid kogemusi saite?

5.2 Kui kiusamine ei olnud lõppenud, mida tegite sel juhul?

6. Koostöökogemused

6.1 Milliseid tegevusi hindate KiVa juhtumite lahendamise meetodite juures tõhusateks?

6.2 Kuidas toimis juhtumite lahendamisel koostöö meeskonnaliikmete vahel?

6.3 Kuidas toimis juhtumite lahendamisel koostöö klassijuhatajatega?

6.4 Milline oli kaasõpilaste roll kiusamise lahendamise juures?

6.4.1. Tooge välja näide õnnestunud juhtumist.

6.4.2. Tooge välja näide ebaõnnestunud juhtumist.

6.5 Kuidas toimis juhtumite lahendamisel koostöö lapsevanematega?

6.5.1. Tooge välja näide õnnestunud juhtumist.

6.5.2. Tooge välja näide ebaõnnestunud juhtumist.

7. Dokumenteerimine

7.1 Kuidas dokumenteerisite kiusamisjuhtumeid?

7.2 Millisel määral kasutate KiVa programmi raames soovitatud dokumenteerimisvorme?

8. Kokkuvõte

8.1 Mõeldes tagasi selle õppeaasta kogemustele - mida Teie arvates võiks edaspidi juhtumite lahendamisel teha teisiti?

8.2 Mida veel soovite antud teema kohta lisada?

Täna vastuste eest!

Lisa 2. Väljavõtted kodeerimisest QC Amap programmiga

Intervjuu kooli B KiVa tiimiga

I: Milline kiusamise juhtumitesse sekkumise strateegia oli Teie tiimis kasutusel? Kas vastanduv vs mittevastanduv või siis kasutasite erinevate juhtumite puhul erinevat strateegiat.

Kärt: Me kombineerisime.

Olivia: mhm

Kärt: Me kombineerisime jah ja me tuginesime sellele, mis me seal koolituse rollimängudes saime. Et kui on väga nutikas, nutikas on see kiusaja ja kui meile tundub, et ta tahaks nagu noh ennast hästi tunda või kuidagi näidata, et ta ka millekski on võimeline, et siis me kasutasime ikka seda mitte vastanduvat, kuigi me alguses tundsimme ennast selles nagu noh ebakindlalt, sest noh see on tavapärasele harjumusele noh vastupidine, aga mina ise näiteks juhtumite puhul näiteks proovisin mõlemat ja ma pidin tõdema, et tegelikult see mittevastanduv, tähendab see on minu hinnang, aga mulle tundub, et see mittevastanduv töötab kõigiga paremini. Kuigi KiVa programmiga liitudes ma olin hästi skeptiline selles osas ☺ ma arvasin, et tuleb ikka kohe põrutada, et sa oled kiusaja ja nüüd lõpp.

I: Mis teised arvavad, et oli see hea mõte, et te kasutasite nagu mõlemat?

Margit: ma arvan küll, et oli ja ta andis ju lahendeid ikkagi.

Kärt: meie meeskonnas on tegelt et kõige rohkem on juhtumite lahendamisega tegeleenud Meeri, tema kes on täna arsti juures nii, et seda ei saand muuta, tema on sotsiaalpedagoog, mina ja Olivia, kes me oleme aidand, et kui meil on suurem juhtum, et korruga tegeleda, siis me oleme võtnud rohkem. Ma ei tea Margit kui palju sina oled?

Margit: Mina proovisin, ma ühte nagu algatasin, mul oli seal neljanda klassiga, aga selle me saime kohe nagu lahendatud, päeva jooksul ja mul on põhiliselt nagu oma klassi põhjal probleemid

B71

B79

B80

B81

B82

B83

B228

B229

Lisa 3. Väljavõte koodiraamatust

QCAmap programmi abil Exceli tabelina moodustunud koodiraamat

Kool A.txt	B1	KiVa meetodika on hea	see on selles mõttes hea meetodika, mis annab na
Kool A.txt	B2	KiVa meetodit oleks täna kiusamisjuhtumitega koolis	Et kui täna seda meetodit ei oleks, siis oleks kindla
Kool A.txt	B2	KiVa meetodit oleks täna kiusamisjuhtumitega koolis	minu meelest nagu KiVa juures, mis on nagu veel e
Document	Category	KiVa tunnid on väga hästi autorite poolt ette valmistat	seda KiVa tundi on nagu nende poolt väga hästi et
Kool A.txt	B1	KiVa tundide raames on eriti hea võimalus õpilastega e	sul on tõesti eriti hea võimalus õpilastele veel eral
Kool A.txt	B2	Ilma KiVata oli raskem/halvem/ei tea kuidas	kui me veel selles projektis ei olnud... eee, eks me l
Kool A.txt	B2	sõltus lapsest	see sõltub ikkagi hästi palju lapsest
Document	Category	strateegia valik sõltus konkreetsest juhtumist	See sõltub sellest konkreetsest juhtumist
Kool A.txt	B1	kasutati valdavalt mittevastanduvat strateegiat	Aga muidu, muidu vist praegu meenub, et ... et tein
Kool A.txt	B2	vastanduvat strateegiat saab kasutada siis kui ollakse t	vastanduvat sa saad kasutada juhul kui sa oled täi
Kool A.txt	B2	vastanduv strateegia toimis	vastanduv variant ja ma pean ütlema, et see toimi
Document	Category	Vastanduv strateegia toimib algklassides	väikestega, kes on nagu algklassis, siis see toimib p
Kool A.txt	B1	Vastanduv strateegia toimib algklassides	Aga suurematega, see on täpselt nii, kuidas sul see
Kool A.txt	B2	suuremate lastega sõltub juhtumite lahendamisel strat	suurematega, see on täpselt nii, kuidas sul see sise
Kool A.txt	B2	väikeses maakoolis tunded õpilasi ja peresid, tead natuk	väikeses koolis ja pisikeses maakohas, et sa tunne
Document	Category	sõnaline	sõnaline ikka, sõnaline
Kool A.txt	B1	füüsilist ei esinenud	füüsilist ei olnud ühtegi
Kool A.txt	B2	väljastpoolt kooli alguse saanud juhtum oli keeruline	üks juhtum oli veel eriti keeruline kui nad, tegelikul
Kool A.txt	B2	külavahelt alguse saanud juhtum lahenes koolis	me lahendasime tegelikult koolis ära asja, mis teki

Lisa 4. Peakategooria moodustamine alakategooriast

- ▾ ■ VESTLUSED OHVRITE JA KIUSAJATEGA
  - ■ VESTLUSED KIUSAJAGA/KIUSAJATEGA
  - ▾ ■ VESTLUSED OHVRIGA
    - 👉 B20: ohver tahtis kiusamisest väga rääkida
    - 👉 B21: ohver tundis vestlusel kergendust
    - 👉 B22: ohver tuli ise abi küsima
    - 👉 B23: tõrksaid ohvreid ei olnud
    - 👉 B24: ohver tuli ise abi küsima
    - 👉 B25: ohver tundis kergendust
    - 👉 B133: see, kes oli mingis situatsioonis ohver oli mõnes teises situatsioonis jälle kiusaja
    - 👉 B135: vestluse ohvriga pidas sotsiaalpedagoog üksi
    - 👉 B138: Kiusatav läks kohe sotsiaalpedagoogi juurde
    - 👉 B139: KOOSTÖÖ OHVRIGA: kiusatav läks otse sotsiaalpedagoogi juurde, mitte esmalt klassijuhataja juurde
    - 👉 B159: ohvrid rääkisid vestlusel alati
    - 👉 B165: ka ohvri käitumises on midagi sellist, mida tuleks muuta
    - 👉 B166: kui ohver oli oma käitumist muutnud, siis läks olukord paremaks
    - 👉 B213: ohvrid tahavad vestlustel julgustamist
    - 👉 B214: ohver ei taha tunnistada, et ta on ohver
    - 👉 B215: vahepeal tuleb info selle kohta, et ohver on ohver mujalt, mitte ohvrilt endalt
    - 👉 B216: tihti tuli välja, et ohver on ise alustaja olnud
    - 👉 B217: ohvrile määrati tugiisikud, see aitas palju kaasa
    - 👉 B218: vestluseid ohvriga tegi tiimi liige üksi, vestlused kiusajaga/kiusajatega tehti tiimiga
    - 👉 B263: ohver tahtis väga rääkida
    - 👉 B264: ohvril oli abiotsimise võimalus
    - 👉 B265: ohver tundis kergendust
    - 👉 B270: ohvrid on olnud koostööaldis
    - 👉 B271: ohvrid tahavad rääkida
    - 👉 B272: ohvrid on enamasti vestlusel nutma hakanud
    - 👉 B282: ohvrid on enamasti vestlusel nutma hakanud
    - 👉 B283: ohvrid on vestluselt ära läinud kergendustundega
    - 👉 B286: ohvri palvel ei algatatud juhtumit, ent lepidi kokku, et kui asjad hakkavad korduma, siis hakatakse juhtumiga tõsiselt tegelema
    - 👉 B287: saadi tagasisidet, et ohvrile hakati ütleva, et käisid kaebamas
    - 👉 B289: ohvrit julgustatakse kiusamisest rääkima
    - 👉 B302: esimene kord tahab ohver põhjalikult rääkida

Lisa 5. Väljavõte uurijapäevikust

26.08.2016

Olen kokku leppinud esimese intervjuu. Intervjuu jaoks on arvestatud aega üks täistund.

Kell on 10 minutit enne üheksat kui koolimajja jõuan. Kell 9 peaks toimuma intervjuu. Jõudsin enne ära närveerida, nüüd nagu vana rahu ise. KiVa tiimi liige, kellega olen aja kokku leppinud, jõuab minuga samal ajal ruumi, kus intervjuu toimub. Üksteise järel tulevad ka teised kolm tiimi liiget. Tutvustan ennast ja küsin luba intervjuu salvestuseks. Salvestan intervjuu, mille kestvus on 53 minutit. Intervjuu läks kenasti. Küsisin täpsustavaid küsimusi, kui mulle mingi asi selgusetuks jäi. Vestlust juhtis üks tiimi liige. Teised olid talle toeks. Peale intervjuud tekkisid järgnevad mõtted:

1. Edaspidi võiks kohe alguses küsida, taustaküsimuseks, mitu aastat on kool KiVa programmi kasutanud.
2. Intervjuu pikkuseks võiks planeerida kuni poolteist täistundi, siis ei teki kiirustamist.
3. Kui küsimustele vastab peamiselt üks tiimi liige ja teised on vaikselt (ei näita üles nõusolekut aktiivse liikme suhtes), siis kindlasti haarata vastama ka teised liikmed.

20.09.2016

Koolimaja asub eraldi majades ja seetõttu veidi raske üles leida hoonet, millest sisenema pean. Pisikese otsimise peale leian üles kokku lepitud koha ja õige varsti tullakse mulle ka vastu ning liigume huviringi juhi ruumi, kuhu õige pea jõuavad ka kõik tiimi liikmed. Seekord oli koos viis inimest ning mul oli eesmärk, lasta neil kõigil rääkida. Väga domineerivat liiget ei tekkinudki. Põhjuseks võis olla asjaolu, et tiimi liikmed ei puutu nii sageli kokku, sest õppetöö toimub erinevates majades, seega oli ka teistel tiimi liikmetel huvitav kuulata, mida kolleegid räägivad. Tegin väikese vea sellega, et küsisin mõned täpsustavad kas küsimused, viisin tiimi liikmed sellega veidi segaduse. Mul oli värskelt meeles eelmine intervjuu ja sealt tuli välja huvitav tegevus, mida peeti tõhusaks meetodiks juhtumite lahendamise juures, seetõttu küsisingi, et kas ka nemad seda kasutavad. Edaspidi olen targem.

28.09.2016

Jõuan varakult koolimajja. Koolimaja on väga õdus ja sõbralik. Mind juhatatakse direktori ukse taha, ootan seal, ent direktor ise on koosolekul. Mind kutsutakse õpetajate tuppa ootama, sest koosolek venib oodatust pikemaks. Õnneks õpetajate toas pole rohkem inimesi peale minu. Tuleb meelde oma enda kooliaeg, kus koolis valdas mind pidev hirmutunne. Õnneks suudan end rahuliku hingamisega ruttu rööpasse viia.

.....

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Liina Aan,

(sünnikuupäev: 29.06.1981)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Kiusamisjuhtumite lahendamine KiVa programmis“, mille juhendaja Kristiina Treial,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-Is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 11.05.2018